

Economisch - Statistische Berichten

50e JAARGANG - 6 JANUARI 1965 - No. 2472

**COLLECTIEVE
PENSIOEN-VERZEKERING**

H. BRONS Jr
MAKELAAR IN ASSURANTIËN

TELEFOON (010) 11.19.80 *

MAURITSWEG 23
ROTTERDAM-2

Telkens en telkens blijkt ons weer hoezeer de nog steeds snel groeiende lezerskring van onze uitgave

deze wegwijzer, speciaal voor de particuliere belegger, wat inhoud, actualiteit en objectiviteit betreft waardeert.

Dit heeft vele redenen: het bevat wekelijks:

- 1e Interessante (hoofd)artikelen, die steeds actuele onderwerpen deskundig behandelen.
- 2e Een uitvoerig en levendig, bijna dynamisch geschreven beursoverzicht, de stemming goed weergevend.
- 3e Door een ieder te hanteren fonds-analyses, volgens een eigen praktisch systeem, enig voor Nederland.
- 4e Een chronique scandaleuse, fair en onderhoudend geschreven en uiteraard zonder sensatie.
- 5e Een leerzame vragenrubriek, adviezen voor velen inhoudend.
- 6e Gegevens omtrent vele fondsen (ook van incurante) telkens wanneer hieromtrent iets te melden valt.

Wij zenden u op uw verzoek gaarne gratis een 2-tal proefnummers ter kennismaking.

Adm. Bel-Bel, Postbus 42, Schiedam.

samsom: een naam op de achtergrond

De achtergrond waarvan? Misschien van een goed-functionerend bedrijf. Een bedrijf dat werkt met Samsom-systemen. Administratiesystemen, opbergssystemen, documentatiesystemen. Systemen om efficiënt mee te werken. Systemen voor het beste resultaat met het minste werk tegen de laagste kosten.

**N. Samsom n.v. afd. Ondernemingen
Alphen a/d Rijn tel. (01720) 26 01.**

**ECONOMISCH-
STATISTISCHE BERICHTEN**

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

**Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010) 25 29 39. Administratie: (010) 23 80 40. Giro 8408.**

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam, Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Prieeldreef 1, Dilbeek.

**Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Abonnementsprijs: franco per post voor Nederland f. 36,50.
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.**

Losse exemplaren van dit nummer f. 1,25.

Advertenties: Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H.A.M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel: (010) 26 02 60, toestel 908.

Advertentie-tarief: f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

**COMMISSIE VAN REDACTIE: L. H. Klaassen; H. W. Lambers; P. J. Montagne; J. Tinbergen; A. de Wit.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit.
Adjunct Redacteur-Secretaris: M. Hart.**

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Op de tweesprong

Het jongste loonakkoord getuigt van matiging en gezond verstand. Dit is niet een nieuw bewijs van oude vaderlandse deugden. De inflatie is bepaald nog niet tot staan gebracht. Aan uitbundigheid geven wij althans hierin onze Europese burenen weinig meer toe, eerder is het omgekeerde het geval. De natie is duidelijk minder introvert geworden. Het geluid van aardige of onaardige fierefluiters, waarvan het wemelt in het veld, geeft aan dit klimaat zijn aparte, soms wat wilde bekoering.

Hoe onvermijdelijk en in bepaalde mate nuttig de aanpassing aan peil en geest van de Euromarkt mag zijn, overdaad schaadt. Uit vrees voor interne spanningen schijnen wij nu geen stap meer bij de internationale inflatie ten achter te mogen blijven. Zoekt men de oorzaak van de economische neurose niet wat te zeer in het eigen innerlijk? Waren de overschotten op de betalingsbalans in het verleden gemiddeld zo excessief? Is de overspannen arbeidsmarkt geen algemeen verschijnsel? Is het niet de Europese inflatie, die ons in hoofdzaak voortdrijft en die wij eerder moeten bestrijden dan slaafs volgen?

In dit opzicht is het loonakkoord als element van een redelijk geëquilibreerd beleid een teken van bezinning. Zeker wanneer men rekening houdt met de nasleep van de golf die ons in 1964 overspoelde en met de spanning die in onze economie nog onverminderd heerst. De conjunctuurpolitieke orthodoxie bespeurt hier menige ketterij. Maar politiek is de kunst van het mogelijke. Wij hebben nu later in 1965 het gerede perspectief van prijsstabiliteit en een vrijwel sluitende betalingsbalans. Onder de misschien veranderde omstandigheden, die daarna zullen gelden, zal onze concurrentiekracht moeten bewijzen of wij juist hebben aangepast.

De internationale concurrentiepositie van ons land was van oudsher richtsnoer voor het sociaal-economisch beleid. Gegeven de onmogelijkheid op een precieze harmonie met anderen te richten, is enige reserve daarbij wijs. De actuele neiging voor dit richtsnoer de gelijkheid met het prijs- en loonpeil elders — whatever that may be — in de plaats te stellen, miskent een fundamenteel verschijnsel. De prijzen van de uitgevoerde goederen en diensten zijn in de achter ons liggende jaren niet of nauwelijks gestegen. Stijgen doet slechts het binnenlandse prijs- en kostenpeil. De concurrentie heerst op de internationale markt volledig, op de nationale markt in aanmerkelijk mindere mate. Concurrentie is een onnet woord geworden in ons overspannen Hollands binnenhuisje. De vrijheid om de vrijheid aan banden te leggen, schijnt de enige vrijheid, die nog respectabel is. Voor zover prijzen en produktiekosten niet door

de vrije werking van vraag en aanbod in overeenstemming met de internationale krachtpositie worden gehouden, moet de economische politiek daar stimulerend dan wel regelend voor zorgen.

Het is een merkwaardige coincidentie, dat nu dit besef internationaal de roep om een inkomenspolitiek luider doet weerklinken, in de bakermat van dit beleid de behoefte ontstaat zich er vanaf te wenden. De loonpolitiek blijkt bij een gespannen arbeidsmarkt moeilijk in praktijk te brengen. Welke mate van ontspanning is daarvoor nodig? Nog niet lang geleden vonden wij 3 pCt. werkloosheid een criterium voor volledige werkgelegenheid. Velen vinden dat nu te veel. Wij zijn aan 1 pCt. gewend geraakt. Dat betekent spanning. Is 1 à 2 pCt. blijvend bereikbaar? Is de centrale loonpolitiek dan niet juist mede nodig om in deze richting evenwicht en groei blijvend te combineren?

Zo ooit, dan kunnen wij in elk geval nu die vraag niet meer alleen oplossen. De Europese markt zal ongetwijfeld nog lange tijd verre van homogeen zijn. En de speelruimte, die wij hebben om in en buiten de Gemeenschap onze door tal van factoren bepaalde concurrentiepositie te handhaven, wordt onderschat. Maar het effect wordt wel in toenemende mate afhankelijk van het beleid, dat in de partnerlanden wordt gevoerd. En het wordt dus steeds noodzakelijker daarop mede invloed uit te oefenen. Halfhartigheid op dit gebied mist alle zin. Van wat dan gebeuren kan, geeft de Engelse noodsporang na bijna 15 jaar liberalisatie een waar-schuwend beeld.

Binnenkort zal de Douane Unie zijn voltooid. Met het graanakkoord is een nieuwe drempel overschreden. In de monetaire en de conjunctuurpolitiek in het algemeen worden de contacten nauwer. De gezamenlijke middellange termijn prognoses openen de weg voor gecoördineerde activiteiten in de breedste zin. Op het interne beleid zal men elkaar geleidelijk vinden, maar in de verhouding tot de buitenwereld zullen de tegenstellingen tussen introverte Noorderlingen en extraverte Zuiderlingen zich toespitsen.

Kan men de integratie bevrozen tot de juiste weg gekozen is? Het risico bestaat, dat zij dan straks niet meer te vinden is. Zo ergens, dan beduidt hier stilstand achteruitgang. Een unieke speling van het Europese politieke lot heeft, o Voltaire en Descartes, de rationele keuze afhankelijk gemaakt van het irrationele sentiment. Welke zou Frankrijks rol niet zijn, wanneer het de blik wat ruimer richtte. Maar het politieke schouwspel wisselt, in de ene of de andere zin. Het lijkt wijs beleid de Gemeenschap te versterken tot het doek opgaat voor een nieuw bedrijf.

's-Gravenhage.

G. BROUWERS.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Op de tweesprong, door Prof. G. Brouwers.....	3	H. G. van Beusekom.....	14
Ontwikkelingshulp in Nederland en West-Duitsland (I), door Prof. Dr. P. Kuin.....	4	De onevenwichtigheden in onze economie, door L. S. Beuth met een naschrift van Dr. H. Um-rath	14
Business schools en bedrijfsleven in de Verenigde Staten, door Prof. Dr. H. M. H. A. van der Valk..	6		
Groei of woekering?, door Ir. H. B. Goettsch.....	8	Boek besprekingen:	
De arbeidsvoorwaarden van handarbeiders en beambten, door Drs. R. van der Vlist.....	11	Prof. Dr. M. A. G. van Meerhaeghe: Handboek van de Economie, bespr. door Drs. Ch. J. Filet ..	16
		Drs. I. van der Zijpp: Lineaire programmering in het bedrijf, bespr. door Drs. G. J. Aeyelts	20
Ingezonden stukken:		Averink	20
Bouwcapaciteit en woningproductie, door G. Werkman met een naschrift van Prof. Dr. Ir.		Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman..	21

Ontwikkelingshulp in Nederland en West-Duitsland

(I)

Wie de grondigheid van onze Duitse buren kent en de energie constateert waarmede zij zich op de ontwikkelingslanden richten, vraagt zich af of wij Nederlanders niet iets van hun voorbeeld kunnen leren. Ons beleid is in dit opzicht nog vrij ongevormd en het zou kunnen zijn dat de Duitsers oplossingen hebben gevonden, waarmede ook wij ons voordeel kunnen doen. Natuurlijk is de situatie van beide landen zeer verschillend; daarom moet iedere vergelijking met het nodige voorbehoud worden gehanteerd. Maar de hierna en in een tweede artikel volgende eerste verkenning van het terrein toont toch wel aan dat hetgeen in de Bondsrepubliek gebeurt voor ons land zeker niet zonder belang is.

De omvang van de kapitaalstroom.

Gemakshalve zullen wij de totale kapitaalstroom uit Nederland en West-Duitsland naar de ontwikkelingslanden als „hulp” aanduiden, hoewel het een mengsel is van schenkingen, leningen en investeringen. Volgens de statistieken van de O.E.S.O. is de hulp uit de Bondsrepubliek de laatste jaren ruwweg 3 à 4 maal zo groot als die uit Nederland. Men moet echter in aanmerking nemen dat het nationaal inkomen van de Bondsrepubliek 6 à 7 maal zo groot is. Over de periode 1959 t/m 1962 stak dan ook onze hulpverlening niet ongunstig af bij de Duitse. Wanneer men de Nederlandse hulpverlening vermenigvuldigt met een factor, die de verhouding tussen het Duitse en Nederlandse nationale inkomen voorstelt en de aldus berekende „theoretische” Duitse hulp vergelijkt met de werkelijke, krijgt men het volgende resultaat:

TABEL 1. *Totale ontwikkelingshulp*
(in miljoenen U.S. dollars)

Jaar	Nederlandse hulp	Vermenigvuldigingsfactor	Theoretische Duitse hulp	Werkelijke Duitse hulp	Verschil
1959 ..	213	5,96	1.269	798	— 471
1960 ..	246	6,33	1.557	616	— 941
1961 ..	219	6,62	1.450	835	— 615
1962 ..	141	6,75	952	635	— 317
	819		5.228	2.884	— 2.344

Relatief gesproken was de totale Nederlandse kapitaalstroom in deze vier jaar dus bijna tweemaal zo sterk als de Duitse, hoewel onze voorsprong in 1962 al sterk aan het verminderen was. Bij nadere analyse blijkt, dat het verschil voornamelijk veroorzaakt werd door de grotere particuliere activiteit in Nederland. In de publieke sector was de ontwikkelingshulp van de Bondsrepubliek namelijk verhoudingsgewijs groter.

TABEL 2.

Ontwikkelingshulp in de publieke sector
(in miljoenen U.S. dollars)

Jaar	Nederlandse hulp	Vermenigvuldigingsfactor	Theoretische Duitse hulp	Werkelijke Duitse hulp	Verschil
1959 ..	50	5,96	298	325	+ 27
1960 ..	47	6,33	298	343	+ 45
1961 ..	67	6,62	457	615	+ 158
1962 ..	86	6,75	581	450	— 131
	250		1.634	1.733	+ 99

Het verschil tussen tabel 1 en tabel 2 levert een vergelijking op tussen de hulpverlening uit de private sector in beide landen.

TABEL 3.

Ontwikkelingshulp in de private sector
(in miljoenen U.S. dollars)

Jaar	Nederlandse hulp	Vermenigvuldigingsfactor	Theoretische Duitse hulp	Werkelijke Duitse hulp	Verschil
1959 ..	163	5,96	971	473	— 498
1960 ..	199	6,33	1.259	273	— 986
1961 ..	152	6,62	993	220	— 773
1962 ..	55	6,75	371	185	— 186
	569		3.594	1.151	— 2.443

Verhoudingsgewijs heeft dus de particuliere Duitse kapitaalstroom in deze vier jaar maar één derde bedragen van de Nederlandse, alles op basis van de O.E.S.O.-cijfers.

Hiervoor is een aantal verklaringen aan te voeren. De belangrijkste zijn:

a. de grotere openheid van de Nederlandse economie. In verhouding tot het nationaal inkomen spelen import en export in Nederland een meer dan tweemaal zo grote rol als in de Bondsrepubliek;

b. de andere financiële structuur van het Duitse bedrijfsleven. Zoals onlangs Dr. E. Schneider in Rotterdam heeft gememoreerd wordt de Duitse industrie voor een belangrijk deel met bankkrediet gefinancierd en heeft zij maar weinig eigen middelen ter beschikking om in de ontwikkelingslanden te investeren. De hoge rentestand maakt het ook niet aantrekkelijk, voor dit doel geld te lenen. Dit zal misschien een van de redenen zijn, waarom de Duitse overheid het bedrijfsleven bij zijn activiteiten in ontwikkelingslanden zoveel meer steun verleent dan de Nederlandse.

Overheidssteun aan het bedrijfsleven.

Er is in West-Duitsland een zekere indirecte steun van de regering aan het bedrijfsleven, omdat het overgrote deel van de gelden die de regering van de Bondsrepubliek aan ontwikkelingslanden verstrekt in de vorm van leningen voor bepaalde concrete projecten wordt gegeven. Hoewel hierbij in het algemeen niet de voorwaarde wordt gesteld dat de voor deze projecten benodigde kapitaalgoederen in Duitsland moeten worden besteld, komt een deel van de projecten hulp toch wel aan de Duitse industrie ten goede. Dit komt misschien wel doordat in zulke gevallen een of meer Duitse ondernemingen het hele project hebben voorbereid — en het ook kunnen uitvoeren.

Belangrijker is echter de directe steun waarmede de Duitse regering in eigen land de particuliere activiteiten, die op ontwikkelingslanden zijn gericht, stimuleert. Wij kunnen in dit opzicht onderscheiden het verzekeren van export- en financieringskredieten, de investeringsgaranties, het verschaffen van leningen, het direct deelnemen in investeringen en het verlenen van belastingfaciliteiten.

De export- en financieringskredietverzekering — in delcredere-opzicht is het verschil tussen beide soorten

krediet gering — vindt in de Bondsrepubliek en in Nederland in grote trekken op dezelfde wijze plaats. In Nederland wordt de polis afgegeven door de Nederlandsche Credietverzekering Maatschappij met herverzekering bij de Staat. In principe neemt de Staat slechts die risico's in herverzekering die niet voor particuliere rekening kunnen worden genomen. Het totale obligo van de Nederlandse Staat bedroeg ultimo 1963 f. 2,4 mrd.

In West-Duitsland wordt de polis afgegeven door de „Hermes Kreditversicherungs A.G.”, die daarbij als penvoerder optreedt voor de Duitse Staat die met enkele uitzonderingen alle risico's dekt. Het obligo van de Bondsregering bedroeg ultimo 1963 DM 19,4 mrd.

Nederland kent de zgn. negatieve risico-omschrijving; daarbij wordt aangegeven wat niet gedekt is door een exportkredietverzekering, zoals koersrisico's, leemten in het contract, materiële schaden en de gevolgen van een beslag door een crediteur van verzekerde. In West-Duitsland past men de minder ruime positieve risico-omschrijving toe, m.a.w. men somt op wat wél gedekt is.

Wat de premie betreft, kent men in de Bondsrepubliek een eenheidspremie voor politieke risico's. In Nederland hanteert men een klassering van de debiteurlanden in 5 categorieën. Alleen in Nederland kan dekking van het „projected default” — voortgezette wanprestatie — worden geaccepteerd. Nederland is voorts het enige land dat kortlopende transitio- en driehoeks-transacties verzekert.

Samenvattende kan men stellen dat de dekking op het punt van de exportkredietverzekering in Nederland beter is dan in de meeste andere landen, inclusief de Bondsrepubliek.

Op het punt van *investeringsgaranties* kent de Bondsrepubliek sinds medio 1962 bepaalde voorzieningen. Iedere Duitse ondernemer die in een daarvoor in aanmerking komend ontwikkelingsland wil investeren, kan het bedrag van zijn investering verzekeren tegen de gevolgen van nationalisatie, onteigening, oorlog, oproer en revolutie, alsmede moratoria en opheffing van converterings- en transfermogelijkheden.

Het eigen risico bedraagt normaliter 10 pCt. van het schadebedrag. De jaarlijkse premie ligt tussen 0,6 en 1 pCt. van het te garanderen bedrag. Behalve de hoofdsom kunnen ook kapitaalopbrengsten (winsttaandeel, rente) worden gegarandeerd. De garanties voor investeringen worden afgegeven door de „Deutsche Revisions- und Treuhand A.G.”. Het door de Treuhand gedragen risico is tijdelijk begrensd en aflopend. Zo geldt bij een looptijd van de garantie van 10 jaar een jaarlijkse vermindering van 5 pCt.; overigens wordt in het laatste garantiejaar nog 65 pCt. gedekt. Voor een looptijd van 20 jaar zijn deze percentages resp. + 3½ en 40.

Het lag aanvankelijk in de bedoeling dat de garanties van de Bondsregering alleen zouden gelden voor investeringen in landen, waarmede zij een verdrag had afgesloten, waarbij de tegenpartij op zich nam, investeringen van Duitse ondernemingen in haar gebied juridisch en economisch op voet van gelijkheid met nationale ondernemingen te behandelen en de transfer van winsten en hoofdsommen te waarborgen dan wel — voor zolang dat niet het geval is — door de in het land bestaande rechtsorde op overeenkomstige wijze te beschermen. Met Griekenland, Kameroen, Maleisië en

Pakistan zijn dergelijke verdragen afgesloten en van kracht geworden.

Er blijkt echter een toenemende weerstand van de ontwikkelingslanden tegen dit soort verdragen te bestaan. Daardoor is een aantal verdragen weliswaar afgesloten, doch nog niet van kracht geworden, en wel tussen de Bondsregering en Ethiopië, Ceylon, Guinea, Iran, Kongo (Elisabethville), Zuid-Korea, Liberia, Madagaskar, Marokko, Filipijnen, Senegal, Soedan, Thailand, Togo, Tunesië en Turkije. Andere landen willen in het geheel niet over een dergelijk verdrag onderhandelen. De Duitse regering houdt dan ook niet meer strikt vast aan de regel, dat alleen garanties kunnen worden verschaft voor investeringen in het gebied van verdragpartners. Wel moet zij uiteraard overtuigd zijn dat er in het ontwikkelingsland in kwestie voldoende rechtszekerheid bestaat.

In de vorm van *leningen aan het eigen bedrijfsleven* stelt de Duitse regering ieder jaar DM 20 mln. ter beschikking ter bevordering van investeringen in ontwikkelingslanden. Deze bedragen komen voornamelijk ten goede aan middelgrote Duitse ondernemingen die zich in de ontwikkelingslanden willen vestigen. De leningen zijn als regel maximaal groot DM 500.000, in uitzonderingsgevallen DM 1 mln. De looptijd is ten hoogste 12 jaar (de eerste 4 jaar hoeft niet te worden afgelost) en de rentestand is 5 pCt.

Daarnaast worden speciale kredieten ter beschikking gesteld voor Duitse ondernemingen die reeds in het buitenland gevestigd waren en daar door onteigening e.d. zodanige schade hebben opgelopen dat zij in hun ontwikkeling worden belemmerd. Voor de vestiging van dochterondernemingen en filialen, alsmede voor deelneming in ondernemingen in ontwikkelingslanden kunnen zij van de Duitse regering leningen krijgen tegen de lage rente van 3 à 4 pCt.; de looptijd hiervan bedraagt maximaal 15 jaar met 5 aflossingsvrije jaren.

Een derde categorie leningen wordt verstrekt ten behoeve van Duitse exporten (vermoedelijk voornamelijk kapitaalgoederen) naar ontwikkelingslanden. De looptijd daarvan is zeer variërend, soms zelfs 20 jaar; hiervoor gelden geen aflossingsvrije jaren en de rente bedraagt in het algemeen 6 pCt.

Leningen voor investeringsprojecten van bescheiden omvang worden verschaft door de „Deutsche Gesellschaft für Wirtschaftliche Zusammenarbeit”, die in 1963 met een stamkapitaal van DM 75 mln. door de regering van de Bondsrepubliek werd opgericht met het doel, de investeringsactiviteit van middelgrote Duitse ondernemingen in ontwikkelingslanden aan te moedigen. Leningen voor grotere investeringsprojecten worden verschaft door de „Kreditanstalt für Wiederaufbau”. Leningen ter financiering van exporten krijgt de Duitse exporteur van de „Kreditanstalt für Wiederaufbau” of van de „Ausfuhrkredit A.G.”.

Ook op het gebied van *belastingfaciliteiten* is de regering van de Bondsrepubliek de Nederlandse regering vóór. Het Entwicklungshilfe/Steuergesetz van 23 december 1963 verleent voor kapitaalinvesteringen in ontwikkelingslanden de volgende faciliteiten:

— De Duitse ondernemer kan op zijn fiscale balans op de waarde van de investeringen in de ontwikkelingslanden een investeringsaftrek van 15 pCt. toepassen. Bovendien kan hij 50 pCt. van het resterende bedrag verhoogd afschrijven.

(slot onderaan volgende blz.)

Business schools en bedrijfsleven in de Verenigde Staten

Telkens weer wordt de buitenstaander getroffen door de belangstelling, welke het Amerikaanse volk voor zijn onderwijssystemen heeft. Dit is een zaak, welke de Amerikaan niet als iets vanzelfsprekends aanvaardt of een zaak, welke de overheid wel zal regelen, maar waaraan hij zelf ook actief wil deelnemen. De „rebellie” van deskundigen en ouders in de jaren vijftig tegen de heersende opvattingen van het progressieve onderwijs van Dewey en zijn navolgers zijn daarvan een duidelijk bewijs. En de kruistocht, zoals ik het zou willen noemen, van Dr. Conant, oud-president van Harvard University, voor verbetering van het lager, middelbaar en kweek-schoolonderwijs kan in dit verband niet onvermeld blijven.

Een recent voorbeeld van de belangstelling van het Amerikaanse volk voor zijn onderwijs is een nieuw rapport over business schools, samengesteld door de bekende vereniging van Amerikaanse ondernemers, Committee for Economic Development¹⁾. Dit rapport behandelt een ander vraagstuk dan dat, hetwelk in Nederland actueel is, namelijk of de oprichting van een aparte business school wenselijk is of dat de economische faculteiten en hogescholen een gespecialiseerde opleiding voor hogere functies in het bedrijfsleven in haar programma moeten opnemen²⁾. De kern van het vraagstuk, in genoemd rapport behandeld, is, of het gewenst is de opleiding volkomen te richten op de onmiddellijke behoefte van een afgestudeerde voor het bedrijfsleven of dat het beter is hem vooraf een algemene vorming te geven.

Deze vraagstelling is een gevolg van twee uitvoerige rapporten, welke in 1959 tegelijkertijd door twee wel-

¹⁾ „Educating Tomorrow's Managers, The Business Schools and the Business Community. A statement on national policy” by the Research and Policy Committee of the Committee for Economic Development, New York, oktober 1964.

²⁾ Zie het artikel van Dr. A. Wattel: „Naar een Nederlandse „business school?”” in „E.-S.B.” van 9 januari 1963 en dat van Drs. L. Traas: „Is een Nederlandse „business school” wenselijk?” in „E.-S.B.” van 15 mei 1963.

bekende instellingen, The Ford Foundation en Carnegie Corporation of New York, werden uitgebracht. Deze rapporten bevatten een scherpe kritiek op de Amerikaanse business schools³⁾. De voornaamste kritiek was, dat de academische standaard van deze instellingen te laag was, vooral op het „under graduate” niveau, dat zij te weinig uitstekende leerlingen aantrokken, dat de leerprogramma's vakken van twijfelachtige aard bevatten, dat de leermethoden niet het analytisch en leidinggevend vermogen van de studenten ontwikkelden en dat de leerkrachten niet de ontwikkeling van de wetenschap bijhielden.

Hoewel de business schools moeten beslissen over het leerprogramma, menen de samenstellers van het genoemde nieuwe rapport, dat de vertegenwoordigers van het bedrijfsleven in nauwe samenwerking met de academische staf een bijdrage tot versterking van deze sector van wetenschappelijk onderwijs kunnen leveren. Terecht wijst het rapport erop, dat het Amerikaanse onderwijs het gevaar loopt een routinezaak te worden, welke efficiënte technici en specialisten opleidt, maar niet voldoende aandacht schenkt aan jonge mensen met inzicht, energie, fantasie, creativiteit en karakter welke onze maatschappij het meest nodig heeft. Het is belangrijker, dat de business schools streven naar een dergelijke opleiding dan naar het opleiden van technici enz. Daarom legt het rapport de nadruk op de ontwikkeling van een aantal noodzakelijke kwaliteiten⁴⁾. Om deze kwaliteiten te verkrijgen is een algemene vorming van de student noodzakelijk.

³⁾ Zie mijn artikelen over deze rapporten in „E.-S.B.” van 2 en 16 december 1959.

⁴⁾ Deze kwaliteiten zijn: Analytical ability and balanced judgment; Capacity to solve problems and reach decisions in a sound and well-organized manner; Vigor of mind and of imagination; Ability to work with — and lead — others; Understanding of human behavior and of social, political and economic forces; Character that assures adherence to high principles under stress conditions; Ability to keep an open mind and to continue learning on one's own initiative.

(vervolg van blz. 5)

— Wanneer kapitaalgoederen, welke in de Bondsrepubliek zekere tijd zijn gebruikt, naar ontwikkelingslanden worden uitgevoerd en daardoor stille reserves zouden vrijkomen, mag toch de boekwaarde worden berekend. Deze waarde dient dan echter ook voor investeringsaftrek en vervroegde afschrijving te worden toegepast.

— Met Egypte, India, Pakistan en Griekenland zijn verdragen gesloten ter vermindering van dubbele belastingheffing. Voor inkomsten uit andere ontwikkelingslanden bestaat de mogelijkheid bij de vaststelling van de belasting in de Bondsrepubliek rekening te laten houden met de elders betaalde belasting. Een andere mogelijkheid is inkomsten uit het buitenland met een „all in” heffing van 25 pCt. te laten belasten. Overwogen wordt momenteel om deze vaste heffing te verlagen.

• Het totale aan bovengenoemde faciliteiten inherente belastingoffer wordt geschat op DM 80 mln. per jaar.

Wanneer wij al deze vormen van directe en indirecte

te overheidssteun aan het eigen bedrijfsleven overzien, dan is er behalve de exportkredietverzekering eigenlijk weinig wat wij er in ons eigen land tegenover kunnen stellen. Het ontbreken van verdere overheidsstimulansen kan zeker niet worden gerechtvaardigd met een beroep op een voldoende spontane activiteit van het Nederlandse bedrijfsleven in dit opzicht. Integendeel, de particuliere Nederlandse investeringen in ontwikkelingslanden lopen sterk achteruit en onze export richt zich in stijgende mate op Europa. De Nederlandse regering zou dan ook ernstig moeten overwegen of en hoe zij met het Duitse voorbeeld voor ogen het Nederlandse bedrijfsleven wat meer prikkels kan geven, om ondanks politieke tegenslagen en onzekerheden, de particuliere activiteiten in ontwikkelingslanden te vergroten.

Rotterdam.

Prof. Dr. P. KUIN.

Het is buitengewoon merkwaardig dat dit geluid op dit ogenblik van de kant van het Amerikaanse bedrijfsleven wordt vernomen. In de laatste tijd staan namelijk de Liberal Arts Colleges, de Amerikaanse wetenschappelijke instellingen voor de algemene vorming van de jonge mens, aan aanvallen van onderen en van boven bloot. Van onderen doordat de kwaliteit van het onderwijs op een groot aantal high schools in de laatste jaren aanzienlijk is verbeterd en dus een deel van het huidige programma van de genoemde Colleges in de laatste klas of klassen van de high schools wordt gegeven, van boven door de drang van de „graduate schools” naar meer gespecialiseerde kennis van de afgestudeerde „under graduate” student ⁵⁾.

Het rapport benadrukt echter de vrees, geuit door Sir Charles P. Snow in zijn bekende boek over de kloof tussen exacte en geesteswetenschappen ⁶⁾. Men kan in dit verband nog verder gaan en stellen, dat de scheiding zich niet hiertoe beperkt maar dat ook op elk van deze twee grote gebieden kleine kloven bestaan tussen de verschillende onderdelen en dat zelfs vakgenoten elkaar niet altijd meer geheel begrijpen. Onze tijd lijdt onder een versplintering van kennis. Daarom is het zo interessant, dat genoemde vereniging van ondernemers in de Verenigde Staten — overigens in navolging van de genoemde rapporten van The Ford Foundation en Carnegie Corporation of New York — de algemene vorming van toekomstige ondernemers op de voorgrond stelt.

Onder de vele aanbevelingen in het rapport, zijn er enkele van specifiek Amerikaanse aard; andere zijn van meer algemene aard en zijn daarom ook voor ons land van belang. Gewezen is reeds op de samenwerking tussen bedrijfsleven en business schools door verbetering van de leerprogramma's en het streven om de beste studenten voor deze studie aan te trekken. Van betekenis voor ons land is het benadrukken van de noodzaak van meer research op bedrijfseconomisch gebied.

Dit laatste is een algemeen probleem. De beoefening van de wetenschap vereist meer dan vroeger research. Dat dit punt in het rapport van de C.E.D. benadrukt wordt is mijns inziens het gevolg van de achterstand van de Amerikaanse business schools op dit gebied vergeleken met andere sectoren van de wetenschap in de Verenigde Staten.

De nieuwe taak, door de samenstellers van dit rapport toegedacht aan de business schools, zal aanzienlijke uitgaven vereisen. Typisch Amerikaans is, dat het rapport deze hogescholen adviseert hun plannen en programma's in aantrekkelijke vorm aan ondernemingen en andere mogelijke geldgevers aan te bieden, maar ook het bedrijfsleven de raad geeft aanzienlijke steun te verlenen als de business schools streven naar vernieuwing ⁷⁾.

In Nederland ligt het financiële vraagstuk door de overheidssubsidies anders. Niettemin is er ook in ons land belangstelling van het bedrijfsleven voor het wetenschappelijk onderwijs, onder meer blijkende uit de zgn. Commissie Bedrijfsleven - Hoger Onderwijs. Deze commissie is destijds volkomen informeel op initiatief van de verbonden van werkgevers tot stand gekomen. Ook neemt het bedrijfsleven actief deel aan het gesprek over de wijze, waarop het idee van business schools in ons land verwezenlijkt kan worden. Hoewel de verhoudingen in ons land anders liggen dan in de Verenigde Staten, worden er toch in genoemd rapport kwesties besproken die, zoals gezegd, van belang zijn voor ons land ⁸⁾.

Een daarvan is de reeds genoemde algemene vorming van de student voor leidinggevende posities. Dit is een vraagstuk niet alleen voor het bedrijfsleven maar ook voor andere gebieden van het maatschappelijk leven. In ons land wordt deze vorming vrijwel geheel aan het eigen initiatief van de studenten en aan niet-universitaire instanties overgelaten. Het idee van een algemene vorming van de student, zoals dat in Amerika in de goede Liberal Arts Colleges geschiedt, wordt wel eens verworpen met de opmerking dat de middelbare opleiding en vooral de gymnasiale opleiding daarin zou voorzien. Dit is echter slechts tot op zekere hoogte waar. De Liberal Arts Colleges geven veel meer. Bovendien krijgen jonge mensen deze opleiding op een leeftijd, waarop zij meer ontvankelijk zijn voor deze vorming dan in de middelbare schooljaren.

De nieuwe technische hogeschool in Twente gaat reeds enigszins in deze richting. De studie voor ingenieur aan deze hogeschool tracht in bescheiden mate de kloof tussen de exacte en de geesteswetenschappen te overbruggen door verplicht onderwijs in de maatschappijwetenschappen. Hier is het Amerikaanse voorbeeld gevolgd. Op geheel ander gebied is „Nijenrode” een instelling, welke enigszins overeenkomt met een Amerikaans „under graduate” College in „business administration” en welke ook, hoewel nog in zeer beperkte mate, streeft naar algemene vorming van de student. Op te merken is, dat de twee onderwijsinstellingen in Nederland, die aandacht schenken aan de algemene vorming van de student, ook de enige zijn met een campussysteem.

De vraag rijst, op welke wijze in Nederland een opleiding voor leidinggevende functies in het bedrijfsleven, gepaard gaande met een verkorting van de studieduur, waarom het bedrijfsleven vraagt, mogelijk is. Daarover in een volgend artikel.

Washington D.C.
begin november 1964.

v. d. V.

⁵⁾ Een scherpe aanval op de Liberal Arts Colleges kwam ongeveer een jaar geleden van Prof. Jacques Barzun van Columbia University. In mei van dit jaar kondigde Harvard University een herziening van zijn historisch programma van algemene vorming van de student aan.

⁶⁾ „The Two Cultures and the Scientific Revolution” (New York, 1959), vooral het eerste hoofdstuk over „The Two Cultures”.

⁷⁾ Interessant is in dit verband op te merken, dat het bedrijfsleven in Engeland aanzienlijke bedragen heeft bijeengebracht voor de oprichting van twee business schools. Op dit ene gebied van het educatieve front, zoals „The Economist” het uitdrukt, ontbreken de financiële middelen niet (zie het nummer van 31 oktober 1964 van genoemd weekblad, blz. 501/502).

⁸⁾ Nadat dit artikel geschreven was, nam ik kennis van de besprekingen op het Congres van de Federatie Organisatie intellectuele beroepen, welke 14 november 1964 in Amsterdam zijn gehouden. Dr. A. J. Piekaar benadrukte in zijn openingsrede het feit, dat de universiteit een open oog moet hebben voor de eisen van de maatschappij. Mr. E. Bloembergen wees erop, dat er een toenadering ontstaat tussen universiteit en bedrijfsleven, die mede het gevolg is van algemene tijdsverschijnselen. Met de ervaring, welke het bedrijfsleven heeft opgedaan kunnen andere sectoren van het maatschappelijk leven hun voordeel doen. Prof. Mr. J. F. Glastra van Loon gaf onder meer een kritische beschouwing over de organisatie van de universiteit. Dit zijn geluiden, die geheel passen in de aanbevelingen van het rapport van de C.E.D. met betrekking tot het onderwijs in „business administration” in de Verenigde Staten.

Groei of woekering?

„I believe, that it is the duty of biologists to discuss the problems of the human future, even if this is not exact science but only speculation“.

B. Rensch ¹⁾.

De groei van het aantal exemplaren van de soort mens brengt de gedachten van Darwin weer in een acuut stadium. Het spook van Malthus, voor hem de schok der herkenning van het principe van de strijd om het bestaan en de natuurlijke selectie, is voor Darwins kleinzoon in 1959 nog steeds reëel: „The principle will continue to hold that however much food is produced there will always be too many mouths asking for it“ ²⁾. En uit deze kring met „eenzelfde verleden“ komt de stem van Aldous Huxley, wanneer hij wijst op de gevolgen van ontbering, die men zich bewust wordt. „From disappointment through resentful frustration, to widespread social unrest the road is short. Shorter still is the road from social unrest, through chaos, to dictatorship, possibly of the Communist Party, more probably of generals and colonels“ ³⁾. De mens wordt door zijn groeiend aantal een schrik-barende milieufactor.

De gebeurtenissen in Ierland van een honderd jaar geleden (1845) hebben hun „oplossing“ gevonden in de (honger)dood van tallozen, emigratie van meer dan een miljoen mensen en in het ontstaan van een verschrikkelijke haat jegens Engeland ⁴⁾. Gebrek aan kennis van plantenziekten, die de basis waarop de bevolkingsvermeerdering plaatsvond, wankel maakte (introdactie van de teelt van aardappelen, die een hogere voedingswaarde per hectare hebben dan granen), alsmede de maatregelen van de Britse regering om het kleine bedrijf te vernietigen, zijn factoren, die achteraf als zodanig duidelijk aanwijsbaar zijn.

Juist dit achteraf zint ons, moderne plannenmakers, bijzonder slecht. Het weten te leven met onzekerheid mag dan een teken van volwassenheid (b)lijken, het zijn toch wel erg duidelijke en harde „paddestoel“-effecten, die tot bezinning dwingen. Muller constateert, dat het zich plotseeling bewust worden van de schade aan het genetisch bezit door straling, „by reason of having been made a political football, has done more to arouse the public and its leaders to the fact that our genetic constitution requires protection than all the propaganda that eugenicists have ever put forth“ ⁵⁾.

Het moet erkend worden, dat algemeen verbreide kennis betreffende biologische extrapolatie (het overzien van de biologische gevolgen van onze plannen) maar uiterst pover is; het ontbreken van die kennis, het niet onderkennen van potenties van onze genetische erfenis, in miljarden jaren van evolutie de mens ten deel gevallen, alsmede het negeren van gevaren, die dit bezit van binnenuit (o.a. primitieve opvattingen over kunstmatige selectie) en van buitenaf (het onbeheerst creëren van het nieuwe milieu) belagen, kan leiden tot roofoverval.

¹⁾ B. Rensch: „Man as an organism“ (Panel III) in „Evolution after Darwin“ (1960), Vol. III, blz. 174.

²⁾ Ch. G. Darwin: „Can man control his numbers?“ in „Evolution after Darwin“ (1960), Vol. III, blz. 472.

³⁾ A. Huxley: „The politics of ecology. The question of survival“. Uitgegeven door „Center for the study of Democratic Institutions“, Santa Barbara, California, U.S.A. (1963).

⁴⁾ B. H. Slicher van Bath: „De agrarische geschiedenis van West-Europa“, 1960, blz. 295, 407.

⁵⁾ H. J. Muller: „The guidance of human evolution“ in „Evolution after Darwin“ (1960), Vol. II, blz. 437.

Eensdeels is dit een gevolg van het feit, dat biologie „moeilijker“ is dan natuur- en scheikunde en ten opzichte van beide bijna altijd „achter“ ligt, anderzijds waarschijnlijk van de gedachte, dat de ontwikkeling van sociologische en economische kennis het sluitstuk zou zijn van de „know how“ over het menselijk gedrag. Het heeft weinig gescheeld of de biologie was als eindexamenvak in Nederland geschrapt; voor hoevelen is de evolutie nog steeds een theorie in plaats van een feit? Ten einde onszelf geen zand in de ogen te strooien, lijkt het verstandig te blijven beseffen (en voor velen, die moeten besturen, zal *blijven beseffen* vervangen moeten worden door *gaan beseffen*), dat het wezenskenmerk van het bestaan van de mens gelegen is in zijn biologische grondslag.

De toestand met betrekking tot de voeding van de mens op de wereld is niet bevredigend. De fotosynthetische produktie door middel van de groene plant en de daarvan afgeleide dierlijke produktie heeft haar uiteindelijke grenzen, nog afgezien van de tijd als limiterende factor in de wedloop tussen aantal en voedsel. De gematigde luchtstroken — tevens de meest geïndustrialiseerde gebieden — en de subtropen bergen potentieel de beste mogelijkheden in zich tot verhoging van de voedselproduktie. De rijkdom van de tropen is een sprookje. „Uit verschillende experimenten is reeds gebleken, dat bij een bewerking volgens Westeuropese methoden van de grond in de tropen na enige jaren slechts een onvruchtbare woestijn overblijft. Men moet als landbouwkundige dan ook zijn hart vasthouden, wanneer men hoort en leest over grootse plannen om in de tropen landstroken mechanisch te gaan ontginnen voor de voedselproduktie. Afgezien van alle technische en economische problemen daaraan verbonden, zijn dergelijke plannen uitermate gevaarlijk“ ⁶⁾. Synthetisch voedsel ten slotte kent de grenzen van de grondstoffen.

Lijkt verhoging van de voedselproduktie aan grenzen gebonden en het realiseren ervan (op niveau) aan de tijd, dan betekent dit, dat ten slotte een evenwichtstoestand ontstaat tussen beschikbaar voedsel en het aantal mensen op de wereld. Terwijl voorheen een natuurlijke regulering van het aantal door hongersnood, ziekten en oorlog bestond, thans betekent de sterke groei van het aantal, dank zij beheersing van het milieu, vooral voor jonggeborenen, evenzeer een aankoersen op een evenwichtstoestand. Het komt er nu op aan, op welk niveau deze toestand intreedt: „Either we are going to control the population explosion or we shall become the cancer of the whole planet. If we are not careful, we shall be back with famine and starvation and all the rest of it“ ⁷⁾.

Evenmin als het voedselvraagstuk is de regeling van het aantal een eenvoudige opgave. Een universeel gebruik van eenvoudige, orale anticonceptiva, medische en andere bezwaren nog daargelaten, zou het sexuele instinct onschadelijk kunnen maken, maar op het instinct naar ouderschap een positieve selectie kunnen uitoefenen, zodat de groeifactor genetisch gesproken steeds stabiel zou worden.

⁶⁾ G. G. Bolhuis: „De teelt van voedingsgewassen in de tropen“, Nationaal Voedselcongres, 1962, blz. 65.

⁷⁾ J. Huxley: „„At Random“, a television preview“ in „Evolution after Darwin“ (1960), Vol. III, blz. 51.

En hoe moet men zich internationaal overleg inzake regeling van het aantal voorstellen?

Bovendien dringt zich naast de kwantitatieve aspecten het netelige vraagstuk van het kwalitatieve aspect op. Wat voor gevolgen kunnen op dit punt ondoordacht onderzoek en onvoldragen kennis hebben? Het recente verleden noch het heden zijn geruststellend op dit punt. De meritocratie^{8, 9, 10}) kan niet afgedaan worden als een hersenschim, maar moet tevens als een gevaarlijk experiment worden gezien. Is het huwelijk van twee kosmonauten slechts een toevallig resultaat van een lokale panmixie? Studieloon en studentenvakbeweging zijn randverschijnselen van dit vraagstuk. „Eenvoudige” selectie in de nationale populatie, kunstmatige inseminatie, diepvriessperma, geïnduceerde parthenogenesis e.d. zijn geen onderwerpen, die slechts in de „science fiction” ondergebracht kunnen worden, maar kunnen evenmin de gedachte opwekken als zouden genotype en milieu geen abstracties zijn. De kunst van het veredelen is het weggooien, zo luidt een axioma in de (planten)-veredeling. Een dergelijke toetsing is ondenkbaar bij de mens.

Niettemin is het duidelijk, dat de natuurlijke selectie, voortvloeiende uit de elkaar verdringende overvloed, vervangen gaat worden door de kunstmatige selectie; de mens zal richting moeten geven aan de evolutie. „Engineering life” is onze opgave, die met zorg en uiterste behoedzaamheid uitgevoerd zal moeten worden, waarbij als primaire eis geldt, dat milieu en genotype gelijke waarde hebben. Verbreking van dit evenwicht bij het maken van het nieuwe bouwplan houdt bij voorbaat mislukking in.

In het licht van het voorgaande betoog lijkt een bespreking van het milieu — en thans meer in de ecologische zin van het woord (zie later) — in Nederland van geen betekenis. Men verdedigt echter nogal eens de stelling, dat eventueel minder prettige gevolgen van snelle „voortgang” een soort prijs is, die men voor deze vooruitgang moet over hebben; zelfs het gegeven van de populatiedynamica van homo sapiens wordt soms gebruikt om onvermijdelijkheden maar te aanvaarden. Dit is echter niet anders dan zelfbedrog; wil men het principe van „engineering life” niet verloochenen, dan moet men de durf opbrengen zijn onkunde inzake biologische extrapolatie te bekennen. Als niet-wetende verstaander¹¹⁾ betekent zo'n moment een signaal tot voorzichtigheid en

⁸⁾ Ch. G. Darwin: „Can man control his numbers?” in „Evolution after Darwin” (1960), Vol. III, blz. 471.

⁹⁾ Stichting Werkcomité voor opvoeding tot democratie: „De selectie en ontwikkeling der meer begaafden”, 1962.

¹⁰⁾ M. Young: „The rise of meritocracy 1870-2033. An essay on education and equality”, 1958.

¹¹⁾ We zullen ons niet verdiepen in de betekenis, die men aan sapiens moet toekennen. Voor de gemiddelde mens is de gedachte dat de wetenschap „het wel op zal knappen” vrouwenwekkend; een zodanig geloof in de wetenschap kan leiden tot bijgeloof en het kritiekloos aanvaarden van de „witch doctor”.

gelijktijdig een sterke prikkel een uitweg te zoeken uit de onkunde.

Nederland — voorlopig zullen we de nationale grenzen nog even aanhouden — zal waarschijnlijk in de merkwuurlijke positie komen te verkeren een biologisch experiment te worden, op nationale schaal, in de Westeuropese geciviliseerde wereld. Welke nota van miljoenen in Nederland zal gepresenteerd worden?

In 1963 wordt in de Troonrede voor het eerst de hygiëne van het milieu genoemd; in 1962 wordt de rijksinspectie voor de hygiëne van het milieu gecreëerd. „Rotterdam”, biologisch monstroom¹²⁾ werd in 1960 als een misschien wat gechargeerde opvatting aangeduid^{13, 14)}, al werd de stelling, dat „voor de naaste toekomst (zal) geen planologische voorbereiding van enige omvang, met name betreffende industriële vestigingen, een beoordeling van de biologische aspecten ervan kunnen ontberen”, in haar algemeenheid onderschreven.

Het is hier niet nodig waar te maken hoezeer in de laatste jaren de belangstelling voor het milieu een publieke zaak is geworden, vooral in de Rotterdamse agglomeratie. Het volgende is kenmerkend voor het onbehagen over zgn. onvermijdelijkheden: „Hoever kunnen we gaan met het laten verknoeien van onze biosfeer”¹⁵⁾. In deze beschouwing komt men na die vraag vervolgens tot de slotsom, dat het wegens gebrek aan „bewijs” in de biologie eigenlijk om een uitgangspunt gaat en constateert, dat Rotterdam er maar één kent: de economie. Men behoeft maar enkele letters te wijzigen om te zien waar het werkelijke belang ligt: de ecologie, het verband, de samenhang tussen levende wezens en hun omgeving en onderling. Begint men van Rotterdam met zijn „parfum de Pernis” al niet een andere indruk te krijgen, nl. van een voorbeeld, dat niet gevolgd moet worden?

Het is toch uitermate beschamend, dat een stad die „alles” is op het water, „nergens” is met het water. Schaarste aan drinkwater drijft de bestuurde naar de nog onbesmette omgeving, terwijl de bestuurder door kortzichtigheid geconfronteerd wordt met de voortdurend nijpende wordende watervoorziening. Is de moeilijke bevaarbaarheid van rivieren alleen een klimatologisch verschijnsel, of is men stroomopwaarts bewust bezig zich te verzekeren van goed water (door bijv. de bouw van stuwwerken) indachtig het iets gewijzigde gezegde: degene, die het dichtst bij de bron zit, laaft zich het best? De gezondheidsdiensten van de zes E.E.G.-landen verrichten onderzoek naar radio-activiteit in de life (?)-line van Europa, het Rijnwater.

Korstmossen, op bomen en struiken voorkomende plant-aardige organismen, zijn uiterst gevoelige indicatoren voor de luchtverontreiniging; zij reageren bijv. op aanwezigheid van SO₂ van waarschijnlijk niet meer dan 0,5 delen per

¹²⁾ H. B. Goettsch: „„Rotterdam”, biologisch monstroom” in „E.-S.B.” van 6 juli 1960.

¹³⁾ J. W. Tesch: „Verstedelijking en volksgezondheid” in „Tijdschrift voor Sociale Geneeskunde”, no. 7 en 9, 1963.

¹⁴⁾ „Feiten, daden en gedachten” in „Tijdschrift voor Sociale Geneeskunde”, no. 17, 1960.

¹⁵⁾ „Voorbeeld?” in „N.R.C.” van 23 mei 1964.

(I. M.)

 N.V. SLAVENBURG'S BANK

100 mln. ¹⁶⁾. Nederland heeft gebieden, waar deze korstmossen niet meer voorkomen, zgn. epifyten-woestijnen ¹⁷⁾. Nu zijn „man-made deserts” in de wereldhistorie duidelijke bewijzen voor het ontbreken van biologisch inzicht van de mens in vroeger tijden. (Enige voorbeelden uit het verleden en het heden van de gevolgen van het ontbreken van biologisch inzicht: de Gele Rivier transporteert jaarlijks 2.500 mln. ton löss, „the greatest work of Chinese civilization” ¹⁸⁾; de „dust bowl” in Amerika uit de jaren dertig; de recente erosie in Kasachstan in de Sowjet-Unie schijnt die in Amerika te overtreffen ¹⁹⁾).

De menselijke factor behoeft in ecologisch opzicht echter niet altijd verarming te betekenen. Niettemin doet het wat onprettig aan, wanneer men kaarten van deze epifyten-woestijnen legt naast grootscheepse recreatieplannen in de randstad Holland („A.N.W.B.-plan”); de woestijn overdekt de recreatiestreek.

Van ernstiger aard is het toenemend „bewijs” voor het verband tussen luchtverontreiniging en longkanker. (Het ontstaan van neoplasmen is een biologisch vraagstuk; het isoleren van één agens is niet juist; zo is het roken in dit verband eveneens uiterst belangrijk). „Der Lungen-Bronchial Krebs gehört zu den durch die Zivilisation entscheidend beeinflussten Erkrankungen. Solange es nicht gelingt, die atmosphärische Luft in weitestem Masz von den auffallenden Verunreinigungen zu befreien, wird das Problem der Lungenkrebszunahme nicht beherrscht werden können. Es ist vielmehr damit zu rechnen, dass der Lungen-Bronchial Krebs in zunehmenden Masze auch die jüngeren Altersgruppen befallen wird, da der Mensch des Industriezeitalters diesen Schädigungen von frühester Jugend an voll ausgesetzt ist” ²⁰⁾.

De bedoeling van de Rotterdamse brochure „Luchtverontreiniging en volksgezondheid in Rotterdam” was „het geven van goede voorlichting op basis van feitenkennis aan een brede kring van belangstellenden” ²¹⁾. Bij het verstrekken van de gegevens heeft men zich beperkt tot „acute schade”, hoewel in de omschrijving van het begrip luchtverontreiniging evenzeer de „pas na lange tijd zich openbarende schade aan de menselijke gezondheid” als kenmerkend wordt genoemd. Men meent, dat „er geen aanwijzingen zijn, dat de begrippen hinder en schade aan de volksgezondheid toegebracht elkaar steeds dekken”. Elders wordt met deze opvatting resoluut afgerekend: „Het is derhalve onjuist hinder te beschouwen als een fenomeen, dat slechts in de psychische sfeer thuishoort en lichamelijk gezien nauwelijks schadelijk behoeft te zijn” ²²⁾.

Het lijkt gewenst in een volgend geschrift tot voorlichting eens aandacht te schenken aan de historie, aan de elders

¹⁶⁾ A. F. G. Fenton: „Observations made in Belfast City, Northern Ireland, on Lichens as indicators of atmospheric pollution”. Publikatie van de World Health Organization, 1962.

¹⁷⁾ J. J. Barkman: „De verarming van de cryptogamenflora in ons land gedurende de laatste honderd jaar” in „Natura”, no. 10, 1960, blz. 141.

¹⁸⁾ G. V. Jacks and R. O. White: „The rape of earth. A world survey of soil erosion”, 6e druk 1949, blz. 22.

¹⁹⁾ S. van Popta: „Chroestsjov — leider en criticus van de Sowjet-economie — exit (II)” in „E.-S.B.” van 28 oktober 1964, blz. 986.

²⁰⁾ H. J. Maurer: „Umwelteinflüsse und Lungen-Bronchial Krebs”. Strahlentherapie, 1964, 123 Bd., Heft 3, blz. 392-409.

²¹⁾ Commissie Bodem, Water en Lucht: „Luchtverontreiniging en volksgezondheid in Rotterdam”, 1964.

²²⁾ P. E. Joosting: „Medische facetten” in „Het vraagstuk van de luchtverontreiniging”. Prov. Gezondheidsdag 1964, georganiseerd door de Provinciale Raad voor de Volksgezondheid in Zuid-Holland, blz. 40.

geconstateerde gevolgen van technologische uitbarstingen voor de menselijke gezondheid. Het verwerven en de verbreiding van de kennis omtrent de mogelijkheden, die de biologische extrapolatie biedt, zal bevorderd moeten worden; het ontbreken van de gewelddadigheid, die de straling begeleidde en welke te vergelijken is met de spectaculaire „acute schade”, mag geen argument zijn op dit terrein de empirie te laten zegevieren.

Ten slotte komt concreet de vraag op: zal men bij de overwegingen inzake het stichten van hoogovens uitsluitend vanuit één standpunt, vanuit de economie, zijn plannen maken of is men bereid het ecologisch motief te hanteren? De instelling op deze vraagstukken van het milieu is van groot gewicht. Rotterdam kan hier inderdaad het goede voorbeeld geven en dit is dan ook dringend nodig.

In de studie „De ontwikkeling van het Westen des Lands”, uitgekomen in 1958, besteedt men onvoldoende aandacht aan het milieu. Het is in 1964 blijkbaar nog mogelijk te spreken over de dringende noodzaak van een plan voor Nederland ²³⁾ zonder poadvies van een biologisch geschoolde. Wanneer men plannen voor het jaar 2000 ²⁴⁾ aan de orde stelt, wordt terecht niet alleen op economische motieven geoordeeld, maar worden ook sociale en culturele aspecten in de beoordeling betrokken. Weliswaar wordt enige aandacht besteed aan de hygiëne van het milieu, maar een consequente behandeling van het vraagstuk vanuit ecologisch standpunt komt niet uit de verf. Dit is een ongewenste toestand en naar mijn mening ontkomen we niet aan de noodzaak, dat aan de Inspectie voor de hygiëne van het milieu en soortgelijke instellingen, meer in het algemeen aan de ecologische factor, een vetorecht toegekend zal moeten worden, wanneer het gaat om een oordeel over het verder industrieel in cultuur brengen van Nederland. De provinciale gezondheidsdag 1964 in Zuid-Holland doet in dit verband bijzonder weldadig aan.

Nationalisme overigens, is op het terrein van de ecologie ook een gevaar en het is daarom wenselijk — maar voorlopig nog duidelijk een wensdroom — de bestudering niet aan te vatten vanuit het Nederlandse standpunt, maar uit te gaan van het feit, dat het een regionaal Europees bestuursprobleem is. De ondernemingen met vertakkingen buiten of afsplitsingen in Nederland zullen ook verder moeten zien dan hun eigen sociaal-economische neus lang is en, wanneer medezeggenschap tevens medeverantwoordelijkheid inhoudt, de vakverenigingen evenzeer. Wat dat betreft lijkt het perspectief niet zo fris, als men terugdenkt aan de bruiloft in Vlissingen ²⁵⁾, waar de „liaison dangereuse tussen kapitaal en vakvereniging” ad oculos gedemonstreerd werd.

De botsing tussen het economisch en ecologisch motief — en hierbij komt de populatiedynamica van de mens weer opduiken — heeft zich op wereldwijde schaal gemanifesteerd in „Silent Spring” van Rachel Carson en deze openbaring (voor de economie, niet voor de ecooloog) is dan ook de onaantastbare verdienste van dit boek ²⁶⁾. De grote

²³⁾ „De stedelijke ontwikkeling in Nederland”, Preadviezen voor de algemene vergadering 1964 van de Maatschappij voor Nijverheid en Handel.

²⁴⁾ J. P. Thijsse: „Industriële ontwikkeling in nationaal verband”. Verslag van de voordrachten en discussies op de openbare bijeenkomst van de Orde van Nederlandse Raadgevende Ingenieurs, 1963, blz. 7 e.v.

²⁵⁾ E. Damen: „Vertekend ondernemingsbeeld” in „Hollands Maandblad”, 6e jrg., no. 207, blz. 8.

²⁶⁾ Zie „Dodelijke consequentie?”, door R. Fentener van Vlissingen in „E.-S.B.” van 2 december 1964.

waarde, die de bestuurder op dit terrein toekent aan de ecologie is onmiskenbaar: „Public literature and the experiences of panel members indicate that, until the publication of „Silent Spring” by Rachel Carson, people were generally unaware of the toxicity of pesticides. The government should present this information to the public in a way that will make it aware of the dangers while recognizing the value of pesticides”²⁷⁾. Een analoge opvatting met betrekking tot persistente gechlloreerde koolwaterstoffen, zoals aldrin, dieldrin, heptachloor, komt in Engeland naar voren. Ook in Nederland is men waakzaam, zoals blijkt uit het Symposium „Op Leven en Dood” (1964).

Symptomen van dit conflict tussen economie en ecologie zijn op velerlei terreinen aanwijsbaar. De heb-zucht is thans een massaal geconditioneerde reflex, die legaal gesanctioneerd wordt in plaats van als stinkende bijzonderheid aangemerkt te worden, zoals Dhéry in „Weekend à Zuydcote” van Robert Merle („C’était presque grandiose d’aimer l’argent à ce point”).

Zo is het momenteel ook „bon ton” in de economie aan de landbouw een zeker parasitisme toe te schrijven. In Amerika denkt een ecoloog er als volgt over: „Small-scale farming could be successfully pursued as a form of

²⁷⁾ „Report on the use of pesticides”, prepared by the President’s science advisory committee, panel on the use of pesticides, 16 mei 1963.

applied ecology, if blind economic interests were replaced with a sense of social responsibility”²⁸⁾.

Wanneer het gaat om de voedselvoorziening in de wereld, dan is er geen sprake van afwegen van belangen, van een prioriteitschema; de produktie per man wordt simpelweg overdekt door de noodzaak van de produktie per ha. Het uit elkaar groeien van „rijk” en „arm” is een normaal natuurlijk gebeuren, evenals de oplossing natuurlijk is; onder de huidige omstandigheden lopen we echter de kans, dat die oplossing nogal definitief is: de paddestoel(wolk) is een saprofytisch (van afval levend) of parasitair (op ander leven terend) organisme.

De groei van het biologisch inzicht is voor een harmonische ontwikkeling van het leven, waarvoor de verantwoordelijkheid aan de mens is toegedeeld, een eerste vereiste om aan de ongecontroleerde groei, aan de woekering een halt toe te roepen. Het nieuwe bouwplan, de kunde van het samen-leven zal gedragen moeten worden door het principe van „engineering life”; geneeskunde en landbouwkunde zijn oeroude bewijzen, dat de mens hiertoe de potenties bezit.

Barendrecht.

Ir. H. B. GOETTSCH.

²⁸⁾ L. Herber: „Our synthetic environment”, 1963, blz. 215.

De arbeidsvoorwaarden van handarbeiders en beambten

Inleiding.

Terwijl Marx aan de nieuwe middenstand nauwelijks enige aandacht schonk, bleek in de eerste decennia van de twintigste eeuw de belangstelling voor deze categorie steeds groter te worden. Inherent aan deze toenemende belangstelling was de in deze decennia belangrijke groei van de aantallen in deze categorie in vrijwel alle westerse landen.

Natuurlijk is de groei van de nieuwe middenstand als organisatorische of semantische categorie op zichzelf geen kritiek op Marx, immers het geven van een afzonderlijke naam aan een deel der werknemende bevolking is een eenvoudig te stellen daad. Anders is het wanneer die benoemde categorie, de nieuwe middenstand, qua mentaliteit, qua klassebewustzijn „sich (nicht) immer mehr dem Proletariat nähert”¹⁾.

De oorzaak van de belangstelling voor de nieuwe middenstand moet dus niet zozeer gezocht worden in de groei van deze categorie op zich, alswel in de zeer belangrijke vraag of het klassebewustzijn van deze categorie inderdaad proletarisch zal zijn — volgens de voorspellingen van Marx, Kautsky e.a. — dan wel anders. De geringe geneigdheid van het werknemende gedeelte van de nieuwe middenstand, om zich naar het voorbeeld van de arbeiders te organiseren, in liefst dezelfde vakbonden als de arbeiders, kan wijzen op een geringer proletarisch bewustzijn. Het groeien van de aantallen in de categorie der nieuwe midden-

stand, bezien tegen deze achtergrond, is de wezenlijke kritiek op Marx.

In 1952 blijkt de Amerikaan P. F. Drucker, lijnrecht in tegenstelling met de vroegere voorspellingen van de marxisten, van mening dat niet de nieuwe middenstand opgaat in een geproletariseerde handarbeidersgroep, maar dat juist omgekeerd handarbeiders zich aan de nieuwe middenstand trachten te conformeren²⁾. Van de Vall spreekt in dit verband over een „massaal acculturatieproces”.

In plaats van het in loondienst zijnde deel van de nieuwe middenstand is het gebruikelijk te spreken van beambten, als categorie duidelijk te onderscheiden van de „handarbeiders”, althans in het gewone spraakgebruik.

De hiervoor genoemde „acculturatie” blijkt achteraf bezien ook in Nederland mogelijk te zijn geworden door een dubbele ontwikkeling: beide categorieën hebben zich namelijk in zeer sterke mate gedifferentieerd. Het toenemende aantal beambten hield duidelijk verband met het splitsen van zich uitbreidende ondernemerstaken die reeds aan anderen gedelegeerd waren. Anders gezegd, niet alleen nam het aantal gedelegeerde ondernemersfuncties toe, ook bleek elke functie op de duur onmogelijk door één of enkele beambten te kunnen worden uitgevoerd. Dit leidde in vele situaties tot „interne delegatie”, in die zin dat de vroegere employé thans het hoofd is van een grotere of kleinere afdeling die bestaat uit beambten die gedeelten van de taak van de vroegere employé hebben

¹⁾ Kautsky: „Die Proletarische Revolution”, Berlin 1922, blz. 33; aangehaald bij M. van de Vall: „De vakbeweging in de welvaartsstaat”, Meppel 1963, blz. 26.

²⁾ Van de Vall, blz. 26.

overgenomen. Deze arbeidsdeling heeft ertoe geleid dat thans tal van beambtenfuncties nauwelijks nog adequaat worden getypeerd met de term „hoofdarbeid”.

Omgekeerd hebben processen als mechanisering en automatisering ertoe geleid dat tal van arbeidersfuncties hoog gekwalificeerde vakarbeid omvatten, waarin het element „hoofdarbeid” duidelijk is vertegenwoordigd.

Een en ander betekent dat in tal van bedrijven het onderscheid tussen beambten en arbeiders vaag is, formeel, zonder adequate algemeen gekende, laat staan algemeen aanvaarde basis.

Het onderzoeksprobleem.

Een restant van de jarenlang bestaande, min of meer duidelijke, verschillen tussen beide categorieën, is het bestaan van andere arbeidsvoorwaarden voor beide groepen. Is een zekere privilegiëring van de beambten-categorie bij haar ontstaan vanzelfsprekend, continuëring van en bewuste manipulatie met privileges bedoeld om het ontstaan van beambtenorganisaties, vergelijkbaar met arbeidersvakbonden, tegen te gaan, moet zeker in het verleden voor mogelijk worden gehouden.

Het in elkaar schuiven van handarbeiders- en beambtenfuncties doet het besef van het bestaan van niet begrepen „privilegiëring” echter sterk toenemen en daarmee het ontstaan van conflictsituaties. Uit dit oogpunt kan de belangstelling, juist van werkgeverszijde voor dit probleem voor een groot deel verklaard worden. Dat anderzijds ook macro-sociaal-economische overwegingen een rol zullen hebben gespeeld, lijkt echter niet uitgesloten. Een en ander leidde ertoe dat de „Stuurgroep Sociaal Wetenschappelijk Onderzoek” van het C.S.W.V. in oktober 1961 een commissie „beambten-arbeiders” in het leven riep met als opdracht het probleem van de verhouding tussen beambten en arbeiders nader te bestuderen.

De vraagstelling werd als volgt geformuleerd: „Bestaan er sociologisch gezien wezenlijke verschillen tussen „beambten” en „handarbeiders” op grond waarvan steeds zekere onderscheidingen gehandhaafd moeten blijven?”

Naast een behandeling van de objectieve verschillen tussen beide categorieën, leek het de commissie juist, aandacht te besteden aan „de beleving van de verschillen door de betrokken werknemers”. En voor dit laatste leek het noodzakelijk een empirisch onderzoek te laten doen bij een of meer bedrijven. De opzet en uitvoering van het onderzoek werd opgedragen aan het Sociologisch Instituut der Rijksuniversiteit te Utrecht. Het onderzoek stond daar onder leiding van Dr. M. van de Vall, Drs. R. van der Vlist en Drs. R. Stolzenburg, beide laatsten destijds assistent bij Dr. M. van de Vall.

Of er „sociologisch gezien wezenlijke verschillen bestaan tussen beambten en arbeiders, op grond waarvan steeds zekere onderscheidingen gehandhaafd moeten blijven”, was géén vraag die in dit onderzoek een rol speelde. Deze vraag is uiteindelijk door de commissie beambten-arbeiders en later door de Stuurgroep ontkenkend beantwoord.

Het hiervoor genoemde sociologisch onderzoek had uitsluitend betrekking op „de beleving van de verschillen door de betrokken werknemers”. De resultaten van dit onderzoek waren zodanig, dat het zinvol geacht mag worden wanneer niet alleen in naam („werknemers”), maar ook inzake de arbeidsvoorwaarden, de oorspronkelijke, niet meer zinvolle, twee-deling verdwijnt. Wat de arbeidsvoorwaarden betreft dient dan gezocht te worden naar een systeem van verdeling op grond van „rationele overwegingen”, verband houdend met de aard van het werk en de eisen van het productieproces. Of het uiteindelijke resultaat o.a. een versnelde „acculturatie” zal zijn, of een zekere mate van proletarisering, is niet te voorspellen; echter, wanneer de beambtenorganisaties in tal van situaties geen afzonderlijke onderhandelingspartner zullen zijn bij het vaststellen van c.a.o.'s e.d., lijkt eensgezind optreden met of via de arbeidersvakbonden toch tenminste één van de mogelijkheden.

Het onderzoek naar de beleving van de verschillen.

Hoewel hiervoor reeds gezinspeeld werd op het uiteindelijke resultaat van het empirisch onderzoek, verdient een iets nauwkeuriger bespreking hiervan de aandacht, al was het maar om te voorkomen dat aan het onderzoek te veel waarde wordt gehecht, meer dan wetenschappelijk verantwoord is. Het onderzoek werd midden 1963 uitgevoerd. De oorspronkelijke opdracht, nl. aandacht te besteden aan de beleving van de verschillen (in arbeidsvoorwaarden) door de betrokken werknemers zelf, werd na ampele gesprekken met de opdrachtgevers vertaald in een aantal concrete vragen:

1. Worden verschillen in secundaire arbeidsvoorwaarden duidelijk ervaren?
2. Hoe staat men tegenover deze verschillen, is men vóór of tegen afschaffing?
3. Op grond van welke motieven is men voor of tegen afschaffing van bestaande verschillen?
4. Wat zijn eventuele gevolgen van afschaffing van bestaande verschillen?

De studie werd gebaseerd op de interviewgegevens van een steekproef van 200 werknemers van een groot metaalbedrijf in het westen van het land. Het is niet de bedoeling de vier hiervoor geformuleerde vragen in extenso te

(I. M.)

Kabels met papier- en met plasticisolatie voor hoogspanning, laagspanning en telecommunicatie. Kabelgarnituren, koperdraad en koperkabel, staaldraad en bandstaal

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEKEN • DELFT

behandelen. Speciaal de punten twee en drie zijn belangrijk en daar zal dan ook de aandacht op vallen.

In de eerste plaats dan bleek uit het onderzoek dat 63 pCt. van de handarbeiders van mening was dat het belangrijkste verschil in positie tussen hen en beampten gezocht moest worden in verschillen in secundaire arbeidsvoorwaarden; een principieel verschil werd door de meerderheid niet gezien. Bij de beampten was dit 44 pCt. en dus minder. Even vaak wezen de beampten op de grondslagen waarop deze verschillen naar hun mening berusten: grotere vakbekwaamheid, meerdere verantwoordelijkheid en sterkere identificatie met het bedrijf.

Het meest waargenomen werden de verschillen in aanwezigheidscontrole en ziektecontrole. Ruim 92 pCt. van de handarbeiders, die verschillen in secundaire arbeidsvoorwaarden als belangrijkste positieverschil tussen handarbeiders en beampten noemden, vond het bestaan van deze verschillen in hun algemeenheid onjuist; dit komt overeen met 58 pCt. van alle handarbeiders. Nog geen 2 pCt. van de arbeiders, die op verschillen in secundaire arbeidsvoorwaarden wezen, achtte deze verschillen juist (1 pCt. van alle handarbeiders). Bij de beampten waren deze cijfers resp. 75 pCt. (33 pCt. van alle beampten) en 11 pCt. (5 pCt. van alle beampten). Zodat de conclusie gerechtvaardigd is, dat zowel bij de handarbeiders als bij de beampten het percentage van hen, die de verschillen in secundaire arbeidsvoorwaarden in het algemeen afkeuren, ver uit stijgt boven het percentage van hen, die ze goedkeuren.

Enkele verdere cijfers zijn dat 69 pCt. van alle handarbeiders en 71 pCt. van alle beampten verschillen in ziektecontrole onjuist achtten. 74 pCt. van alle handarbeiders en 62 pCt. van alle beampten wezen verschillen in aanwezigheidscontrole af. Men moet bij deze cijfers steeds rekening houden met het feit dat grote aantallen bepaalde verschillen niet bleken te kennen (vooral handarbeiders) en eveneens grote aantallen geen mening ten beste konden of wilden geven.

Verdere cijfers zijn op zich minder interessant; de teneur is hetzelfde. Af en toe bleek het percentage, dat geen verschillen kende onverwacht groot, zowel bij handarbeiders als bij beampten. (Zo bleek bijv. 44 pCt. der handarbeiders en 50 pCt. der beampten geen verschillen in vakantieduur te kennen. Het bestaan van afzonderlijke c.a.o.'s voor beampten en handarbeiders was niet bekend bij 53 pCt. der handarbeiders en 42 pCt. der beampten).

Een hypothese.

Het onderzoeksrapport formuleert ten slotte de volgende hypothese:

„Zij die 'het' verschil afwijzen kunnen het niet herleiden tot de eisen gesteld door het produktieproces of de zwaarte van de arbeid, zodat het verschil voor hen het karakter heeft van een alleen maar uiterlijk verschil in status, terwijl degenen die dit wel kunnen, hierin een functionele zinvolle maatregel zien”.

Het is deze hypothese die extra aandacht verdient.

In de eerste plaats is er de suggestie als zou dit een bevestigende stelling zijn die in de pers tot uitdrukking is gekomen. In de tweede plaats, de hypothese lijkt hier en daar met (te veel) gejuich begroet te worden.

ad 1. Vastgesteld kan worden, dat de hier geformuleerde hypothese niet méér is dan een hypothese, een mogelijke verklaring van een gevonden verschijnsel. Ter verificatie van deze hypothese was slechts weinig kwalitatief materiaal ter beschikking. Voor zover ditzelfde materiaal voor een deel de basis was van deze hypothese, is het zelfs als beperkte verificatiemogelijkheid niet bruikbaar.

ad 2. Nauwkeurige bestudering van de hypothese en het bijbehorende kwalitatieve materiaal (uitspraken van geïnterviewden) laat een extra moeilijkheid zien.

Tegenover elkaar staan bijv. de volgende uitspraken:

„Dat ze op kantoor korter werken vind ik onbillijk, wij werken net zo goed met ons hoofd” (arbeider).

„De kantoortijden liggen anders. Ik ben er niet op tegen, ik weet bij ondervinding dat hoofdwerk zwaar is...” (arbeider).

Beide uitspraken tonen in hun onderling verband aan dat de waarde van de gevonden hypothese beperkt is. Sommigen aanvaarden het verschil in arbeidstijd (en andere verschillen) tussen beampten en handarbeiders als zinvol, terwijl anderen het afwijzen omdat zij het niet kunnen herleiden tot eisen gesteld door het produktieproces of de zwaarte van de arbeid.

Men kan zich afvragen of dit niet altijd al zo geweest is; het aanvaarden of verwerpen van verschillen in arbeidsvoorwaarden is een zaak die rationeel gemotiveerd zal worden. Vage begrippen als „zwaarte van de arbeid” en „eisen van het produktieproces” laten in de praktijk toe dat een zelfde verschil geaccepteerd wordt of verworpen.

Beleidsconclusie.

Veel belangrijker dan de gevonden hypothese is dan ook de open vraag: hoe kan de bedrijfsleiding van een concreet bedrijf de bestaande verdeling van arbeidsvoorwaarden herzien op een wijze waarmee een zo groot mogelijk aantal werknemers akkoord gaat. Zoals de zaken nu staan, en gezien de tevredenheid met de gevonden verklaring, lijkt de kans groot dat een „rationele verdeling van privileges” bereikt zal worden op grond van de redeneringen en opvattingen van de bedrijfsleiding en misschien volkomen in tegenstelling met de interpretatie van het begrip „rationeel” door de werknemers zelf dan wel grote groepen daaruit. Een andere mogelijkheid is dat een en ander bij de totstandkoming van nieuwe c.a.o.'s geregeld zal worden; wat daar de consequenties van zijn is niet duidelijk. In ieder geval is het waarschijnlijk dat een traditionele verdeling van privileges door de werknemers minder kritisch beoordeeld zal worden dan elke zgn. rationele wijziging daarin.

SOCIOLOGISCH INSTITUUT
van de Rijksuniversiteit te Utrecht.

Drs. R. VAN DER VLIST.

Bouwcapaciteit en woningproductie

De Spiegelenaar van „Bouw” stelt er prijs op Prof. Van Beusekom (zie zijn artikel onder bovenstaande titel in „E.-S.B.” van 11 november 1964) te wijzen op een paar dingen die hij blijkbaar over het hoofd heeft gezien.

Inderdaad constateerde de heer D. J. Beuker, voorzitter van de Bond van Bouwondernemers, op 30 september jl. dat zijn leden „nog te veel met het verschijnsel der onbenutte bouwcapaciteit worden geconfronteerd”. Maar bij de opening van het bedrijf van de N.V. Indeco-Coignet, een woningfabriek te Zaandam, zeide Prof. Dr. J. Wemelsfelder op 29 september o.m.: „... nu hebben aannemers nog wel eens de neiging om zich, wanneer het om hun relatie tot Den Haag gaat, voor te doen als kroosroeiërs die alleen maar aan de riemen trekken en verder in de dotters blijven steken”.

De bond van de heer Beuker telt volgens de secretaris ongeveer 400 leden die op 30 september met hun allen 40.000 woningen in aanbouw hadden. Is dat het „zeer beperkte contingent”, waarvan Prof. Van Beusekom spreekt? Zijn dit de bouwondernemers die volgens hem „maanden en soms jaren kunnen blijven wachten, ook al verloopt hun bedrijf”? Toegegeven, het zijn niet alle vrije-sectorwoningen, die 40.000, maar moet dat dan? Ook met de bouw van premiewoningen doen de bouwondernemers nuttig werk en maken zij winst. Wie zijn dan wel die klagende kroosroeiërs?

Aangezien op de woningmarkt de vraag groter is dan het aanbod, is het aantal ondernemers er geheel volgens de theorie van de oude Adam (Smith) voortdurend toegenomen. De nieuwe ondernemers waren vooral lieden die zich voorheen bezig hielden met het onderhoud van gebouwen. Zij brachten wel ondernemerscapaciteit op de markt, als men tenminste de moed om een (gering) risico te nemen capaciteit moet noemen. Zij brachten een minimum aan arbeid mee en vermeerderden niet de hoeveelheid beschikbare grondstoffen, noch de hoeveelheid materiaal of kapitaal. Daarna kwam er een Minister die oordeelde dat het bouwen van grote complexen woningen sneller opschiet (vanwege het herhalings-effect) dan het bouwen van afzonderlijke woningen of kleine complexen.

Uit die opvatting ontstond een rijksgoedkeuringstoewijzingsbeleid ten gunste van de grote aannemingsbedrijven en ten koste van de kleine. Het doel van dit beleid is door produktiviteitsverbetering de produktie op te voeren. En dat schijnt inderdaad te gelukken, gezien de maandelijkse mededelingen over de steeds toenemende twaalfmaandssommen. Het gevolg is weliswaar dat sommige kroosroeiërs, nl. de kleine, inderdaad in de dotters blijven steken, maar dat is dan het offer dat de Nederlandse bevolking brengt om uit de woningnood te geraken. De offerdieren klagen; het is begrijpelijk. Maar hun lot is minder droevig dan het lijkt, want er is (onderhouds)werk genoeg aan de winkel.

Prof. Van Beusekom doet het voorkomen alsof de optimale bouwcapaciteit bestaat uit de som der capaciteiten van alle tot bouwen in staat zijnde ondernemers, maar hij weet toch ook wel dat het beeld van de economie niet meer zo simpel is als in de dagen van de reeds

genoemde oude Adam? De invloed van organisatie en efficiëntie hebben dat beeld verstoord. Laten wij daar blij om zijn.

Rotterdam.

G. WERKMAN.

NASCHRIFT

Mijn bezwaar tegen het huidige goedkeuringsbeleid is, dat de overheid meent, dat zij de beschikbare bouwcapaciteit kan inventariseren en het aantal rijksgoedkeuringen daaraan aanpassen.

Ik acht dit onmogelijk, omdat het bouwbedrijf een veel grotere elasticiteit heeft dan zich statistisch laat vaststellen. Een bouwondernemer, die vrijheid heeft om te bouwen, vindt bouwcapaciteit, hoe en waar dan ook, of hij vindt middelen om met minder capaciteit meer te bouwen.

In de industrie is dit een heel normaal verschijnsel, maar in het bouwbedrijf mag dit niet. Dat is de oorzaak, waarom er minder gebouwd wordt dan mogelijk zou zijn en vele ondernemers hun heil zoeken in minder urgent werk.

Natuurlijk is het belangrijk, dat grote ondernemers grote complexen bouwen, omdat alleen daar industriële bouwmethoden tot hun recht kunnen komen. Maar moet dit nu een reden zijn om de vele kleine ondernemers, die altijd een groot deel van de aanbouw voor hun rekening hebben genomen, naar de onderhouds- en klusjessector te verwijzen? Ik dacht, dat deze groep juist een belangrijke taak zou kunnen vinden bij de door de Minister terecht voorgestane bevordering van het eigen woningbezit.

Deze mensen hebben geen bescherming en geen overheidssteun nodig, alleen maar vrijheid. Onze gehele woningmarkt zou er anders uitzien, wanneer die vrijheid werd gegeven.

Hilversum.

Prof. Dr. Ir. H. G. VAN BEUSEKOM.

De onevenwichtigheden in onze economie

In zijn artikel in „E.-S.B.” van 25 november 1964: „De onevenwichtigheden in onze economie”, stelt Dr. H. Umrath op blz. 1073 dat „indien wij ten gevolge van onze snelle bevolkingsgroei meer vermogensaanwas nodig hebben dan andere landen, dan is spoedige invoering van vermogensaanwasdeling en investeringsloon zuiver economisch bezien, dus in het *algemeen belang*, een eerste vereiste”. Ik kom hier rekenkundig niet uit: wanneer x (vermogensaanwas) gedeeld wordt door y (aandeelhouders) of door $y + z$ (aandeelhouders + werknemers) blijft $x = x$. Waarschijnlijk bedoelt Dr. Umrath met „vermogensaanwas” hier „besparingen” of „investeringsloos”, doch ook dan nemen deze door deling niet toe.

Een andere vraag is, of de bereidheid tot het doen van extra-investeringen toeneemt door deling van de aanwas door y of z of door $y + z$. Wanneer gesteld zou worden dat via het investeringsloon de bereidheid van de werknemers tot investering zou toenemen, dan blijft de vraag of tegelijkertijd door de aanwasdeling de bereidheid van y niet zou afnemen en in hoeverre het verschil een positieve bijdrage ten gunste van de investeringen zou vormen. Zolang dit laatste niet vaststaat kan niet als axioma worden gesteld dat aanwasdeling de investeringen zal bevorderen.

's-Gravenhage.

LOD. S. BEUTH.

NASCHRIFT

1. Reeds in 1952 heeft de S.-E.R. unaniem de regering geadviseerd na te gaan hoe de werknemers in de toekomstige investeringen — dus de vermogensaanwas in de bedrijven — zouden kunnen delen.

2. Twaalf jaren later is er praktisch nog niets gebeurd. Wel wordt regelmatig beklemtoond dat de voor consumptie beschikbaar komende lonen niet té vlug mogen stijgen omdat anders de groei van de investeringen in gevaar komt. Dit leidt — met name in tijden van langdurige hoogconjunctuur — tot spanningen. Wil men onder deze omstandigheden de bovenwaartse druk op de consumptielonen mitigeren, dan zal men de werknemers moeten laten delen in de vruchten van de investeringsexplosie die voor een groot gedeelte door hun „Masshalten” mogelijk wordt. Gebeurt dit niet binnen afdienbare tijd dan zal straks de druk op de consumptielonen zo sterk worden, dat de investeringen minder stijgen dan economisch met het oog op onze bevolkingsgroei wenselijk lijkt. Waar het dus om gaat is het *veiligstellen* van een — vergeleken met andere landen — grote vermogensaanwas in de bedrijven en niet in de eerste plaats het doen van *extra*-investeringen.

3. In het maatschappelijk samenspel doet zich soms de

noodzaak voor bepaalde stappen te doen, zelfs indien de actuaaris (nog) niet in staat is alle gevolgen ervan precies te berekenen. Een mentaliteit die meent alles van tevoren precies te moeten en te kunnen vaststellen is reeds daarom gevaarlijk, omdat zij geen rekening houdt met waardevolle, maar onweegbare, factoren. In de maatschappij doen zich telkens situaties voor waar een vlugge reactie veel positiever gevolgen zal hebben dan een op zichzelf wijs besluit dat genomen wordt nadat de zaak is doodgepraat. De bliksemsnelle invoering van de vijfdaagse werkweek — onder voorbijgaan aan het bedachtzame S.-E.R.-advies! — en de loonexplosie 1964 zijn hiervoor sprekende voorbeelden.

4. Of door de aanwasdeling de bereidheid van de tegenwoordige aandeelhouders zal afnemen en daarvoor per saldo de voor investeringen beschikbare besparingen zullen dalen, kan uiteraard niet van tevoren worden vastgesteld. De heer Beuth stelt dus een voorwaarde waaraan niet kan worden voldaan. Wel is tot nu toe niet gebleken, dat de afroaming van de winsten d.m.v. de vennootschapsbelasting met meer dan 40 pCt. een staking van aandeelhouders en/of andere vermogensbezitters tot gevolg heeft gehad.

Amsterdam.

H. UMRATH.

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. J. Zijlstra.

★

Abonnementsprijs f. 30; voor studenten f. 15.

★

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM**

Voor een onzer relaties in het westen des lands wensen wij in contact te komen met gegadigden voor de positie van

BEDRIJFSJURIST(E)

In deze functie zal hij/zij in het kader van de juridische afdeling zelfstandig werkzaam zijn. De taak van de functionaris zal een gevarieerd karakter dragen en zich bewegen zowel op het terrein van het privaatrecht als op dat van het administratief recht.

Voor deze positie wordt gedacht aan een ervaren jurist(e), die — bij voorkeur op veelzijdig gebied — een behoorlijke juridische ervaring heeft verkregen.

Leeftijd: 30-40 jaar.

Belangstellenden worden uitgenodigd zich te richten tot Ir. A. P. Riem-Vis, psych. drs., Directeur van het Laboratorium voor Toegepaste Psychologie, Vossiusstraat 54-55, Amsterdam-Zuid.

Indien gewenst, zal de sollicitatie eerst na overleg aan onze relatie worden doorgegeven.

Prof. Dr. M. A. G. van Meerhaeghe: Handboek van de Economie. H. E. Stenfert Kroese N.V., Leiden, vierde uitgave 1964, 428 blz., f. 32.

Het ontbreken van een „Nederlandstalige inleiding tot de economie voor het hoger onderwijs in België” bracht Prof. Van Meerhaeghe ertoe het „onderhavig Handboek uit te geven”. Hij introduceerde zodoende uno acto een Belgische inleiding tot de economie op de Nederlandse markt. Dat was in 1952. Thans, in 1964, dient zich de vierde druk aan, „in belangrijke mate bij- en omgewerkt”.

Een allervluchtigste beschouwing leert, dat het aantal hoofdstukken is gestegen van 15 tot 16. Dat zit hem in de prijsvorming. Het zevende hoofdstuk: „De prijsvorming”, wordt in de vierde druk gevolgd door „De prijsvorming (vervolg)”, waarin de prijsvorming van consumptiegoederen zich er als het ware doorheen slaat (hoofdstuk 8), terwijl het happy-end van de prijsvormingstrilogie beschreven wordt in „De prijsvorming en de produktiefactoren” (vierde druk, hoofdstuk 9; derde druk hoofdstuk 8).

Om een indruk te geven van de opbouw van het boek, geven wij eerst even de titels van de andere hoofdstukken:

1. Inleidende begrippen; 2. De economische kringloop; 3. De gezinshuishoudingen; 4 en 5. De bedrijfshuishoudingen; 6. Het geld; 7, 8 en 9. De prijsvorming; 10. Het niveau van het nationaal inkomen en het algemeen prijspeil; 11. De evolutie van het nationaal inkomen; 12 en 13. De internationale economische betrekkingen; 14. De internationale economische organisaties; 15. De economische politiek (28 blz. tekst); 16. De economische leerstelsels.

Bij de beoordeling van het werk is het goed om in gedachten te houden dat de auteur zich er, blijkens het voorwoord bij de derde druk, van bewust is dat „Het Handboek eveneens als naslagwerk wordt gebruikt” en dat hij daar ook naar handelt. Immers, wil hij enerzijds eigenlijk niet meer bieden dan een inleiding, anderzijds heeft hij „paragrafen opgenomen (bijv. de lineaire programmering, de input-output-analyse)”, „of werd van punten gewag gemaakt (bijv. de Cobb-Douglasfunctie), die men bij een eerste contact met de economie kan voorbijgaan”. Het resultaat is een wat compact beslag, bestaande uit voortreffelijke ingrediënten in een weliswaar gedegen, maar vaak nogal heterogene samenstelling. De recensent bekoort althans het gevoel dat het baksel kans loopt niet

DE METAALUNIE
Nederlandse organisatie van
ondernemers in de metaalnijverheid

gevestigd te Utrecht, zoekt een

BEDRIJFSADVISEUR

op administratief, fiscaal en financieringsgebied. Hij zal op grond van zijn ervaring en kennis voorlichting moeten geven en leden van de Unie op deze gebieden van advies dienen. Goede bekendheid met het vennootschapsrecht en de fiscale problematiek kan in deze functie niet worden ontbeerd. Vergeworperde accountantsopleiding, M.O. Boekhouden of opleiding tot belastingconsulent, benevens ruime praktijkervaring in het bedrijfsleven zijn vereist.

Leeftijd boven 30 jaar.

Met de hand geschreven sollicitatiebrieven vergezeld van een recente pasfoto voor 18 januari a.s. te richten aan de Nederlandse Stichting voor Psychotechniek, Wittevrouwenkade 6, Utrecht, onder nummer ESB 152250.

ADVERTEREN

kost geld

*

NIET adverteren

kost veel

meer geld

!

optimaal te rijzen in de oven, bestaande uit economische novieten die ingeleid moeten worden. De schrijver wil beknopt zijn, maar hij wil toch liefst alles behandelen; dat lukt niet, goed, maar dan moet tenminste alles genoemd worden, al was het maar met een enkele aanduiding, met enkele regels. Men gaat onwillekeurig hijgen. De ruimte is beperkt, hij weet het, maar aanstippen zal hij het toch. Het gaat niet van een leien dakje; voor de schrijver wel, maar voor de noviet niet. Hém zit het niet glad. Natuurlijk niet: het is geen glad boek. Het is na enkele bladzijden al duidelijk dat het terrein van de economie schier grenzeloos is. De beginnende student, die zich aan de hand van Prof. Van Meerhaeghe de economie laat binnenleiden, loopt weinig kans op de gedachte te komen dat slechts enkele honderden bladzijden hem scheiden van de eindstreep. Alle onaardigheid ten spijt klinkt Prof. Wemelsfelder hem veel aardiger in de oren: de 500 bladzijden van het proefschrift van Prof. Hennipman blijken op de punt van een naald ruimschoots plaats te kunnen vinden („Onaardige Economie”, blz. 190) zodat het Doctoraal ineens met reuzenschreden naderbij komt. Dit is een illusie voor wie aan het Handboek begint.

Wil dit nu een pleidooi zijn voor gladde wetenschappelijke boeken? Men is vrij het zo op te vatten, mits men onder glad wil verstaan — mét de recensent — : „eetlust-

opwekkend”. In dit verband dus: eetlustopwekkend voor de beginner. Hiertoe is een zekere mate van homogeniteit vereist, die men in het Handboek mist. Sommige passages lezen vlot, andere hebben een uitgesproken bars voorkomen en het gevaar is niet denkbeeldig dat sommigen in de kaleidoscopische veelheid van onderwerpen de rode draad van de continuïteit kwijt raken. Het is ook wel veel geëist: inleidend handboek en naslagwerk in één band verenigd te willen zien. Het leidt er bijv. toe, dat men kritiek kan uitoefenen op wat men prijst en omgekeerd. Laat ons enkele hoofdstukken wat nader in ogeschouw nemen, zodat de eigenaardige wisselwerking tussen lof en kritiek wat beter uit de verf komt.

Het eerste hoofdstuk is duidelijk genoeg, trouwens ook kort genoeg. Een eigen formulering omtrent aard en inhoud van de economie vormt de openingszet. Of Prof. Hennipman hier weer naar het rijk der naalden verwezen wordt is niet helemaal duidelijk. Alras blijkt (blz. 4) dat ook schadelijke goederen nuttig zijn (gewoontegetrouw), en dat niet omdat Van Meerhaeghe dat zegt, maar omdat de economie dat zegt. Twee plus twee is vier; wij blijven positief, voor het geval dat men met privé klachten aankomt. Op blz. 15 wordt en passant de normatieve economie genoemd, maar dat is hetzelfde als economische politiek. Dit wordt niet nader geadstrueerd en één bladzijde verder is het hoofd-

★ Te bestellen bij uw boekhandelaar dan wel rechtstreeks bij de uitgever N.V. Koninklijke Nederlandse Boekdrukkerij H. A. M. Roelants te Schiedam.

Wekamp Algemene Postorder Combinatie N.V.

DEDEMSVAART — ZWOLLE

(Continentale dochteronderneming van de Great Universal Stores Ltd. Londen),

vraagt tengevolge van interne promotie van de huidige functionaris een

CHEF

van de afdeling Hoofdboekhouding

Voor deze verantwoordelijke en goed gehonoreerde functie zoeken wij een zelfstandige en integere medewerker, die liefst op basis van een met succes voltooide middelbare schoolopleiding en in het bezit is van een volledig S.D.P.-diploma of diploma 'M.O. Boekhouden, dan wel een hiermee gelijk te stellen niveau heeft bereikt.

Leeftijd ca. 25 - 35 jaar.

Vereist zijn een brede bedrijfservaring en leidinggevende capaciteiten.

Goede contactuele mogelijkheden en creativiteit in denken en handelen beschouwen wij voor een goede uitoefening van deze functie eveneens als voorname eigenschappen. Eventueel kan een woning op betrekkelijk korte termijn in het vooruitzicht gesteld worden.

Uitvoerige en eigenhandig geschreven sollicitaties (geen ballpoint) vergezeld van recente pasfoto te richten aan de personeelsadviseur van het bedrijf te Dedemsvaart (industrieterrein „De Rollepaal”).

Advertentietarieven op

aanvraag bij

N.V. Kon. Nederlandsche

Boekdrukkerij

H. A. M. ROELANTS

Postbus 42, Schiedam.

stuk ten einde. Men heeft dan de inleidende begrippen gehad. Nu volgt — evenals na elk ander hoofdstuk — een voortreffelijke bibliografie, gerubriceerd en voorzien van kritische aantekeningen.

Het hoofdstuk over de economische kringloop heeft wat van een noeste verzameling cijfers, gelardeerd met samenbindende tekst, welke uitmondt in een heel summier paragraaf over de „inzet-uitzettabel”. Het geheel vergt 25 bladzijden. Hoofdstuk III (gezinshuishoudingen) vangt eveneens uitgesproken kwantitatief aan en stipt vervolgens micro- en macro-economische aspecten van het consumentengedrag aan. De theorie der indifferentiecurven wordt

gelukkig onrealistisch van karakter genoemd (blz. 62) en ook dienovereenkomstig uit de doeken gedaan. Onrealistisch is eveneens de formulering op blz. 61: „hoe verder de indifferentiecurven van de oorsprong liggen, hoe meer nuttigheid ze opleveren”. Het elasticiteitsbegrip verschijnt aan de kim, maar wordt snel weer verduisterd.

Het eerste hoofdstuk over de bedrijfshuishoudingen (IV) beschrijft om te beginnen de verschillende ondernemingsvormen en gaat dan over tot de theorie van de produktie, waarbij de grafieken zeker verdienstelijk genoemd mogen worden. Toen móest er een korte paragraaf worden opgenomen over de lineaire programmering. In het volgende

GEMEENTE 'S-GRAVENHAGE

Bij de centrale personeelsafdeling der gemeente kan worden geplaatst een

LEIDINGGEVEND FUNCTIONARIS

die onder supervisie van de directie van de afdeling de leiding heeft over de sector, welke in het bijzonder belast is met de behandeling en de ontwikkeling van vraagstukken, liggende op het terrein van de personeelsplanning, de werkclassificatie, de functiewaardering, de beoordeling van de vervulling van vacatures, de formatiebepaling en daarmee verband houdende organisatieonderzoeken, de personeelsbeoordeling, de loopbaancontrole, het mutatiebeleid en de bevorderingen.

Gedacht wordt aan een bekwaam academicus — bedrijfseconoom, ingenieur, bedrijfssocioloog — met vorming en ruime ervaring op bovengenoemde terreinen.

Gegadigden dienen te beschikken over:

- een grote werkkraacht;
- het vermogen om aan een aantal gekwalificeerde medewerkers leiding te geven;
- organisatorische kwaliteiten;
- creatief vermogen;
- soepele omgangsvormen;
- een goede mondelinge en schriftelijke uitdrukkingsvaardigheid.

Aan de te benoemen functionaris kan een basissalaris worden toegekend van rond f 25.000,— per jaar. Huurcompensatie (5,3%), vergoeding volle AOW/AWW-premie, kindertoelage, vakantietoelage (4%), waardevaste pensioenvoorziening, verplaatsings- en autokostenvergoeding volgens wettelijke c.q. gemeentelijke regeling.

Gegadigden dienen bereid te zijn zich aan een psychologisch onderzoek te onderwerpen.

Uitvoerige, eigenhandig geschreven sollicitaties, met opgave van volledige personalia alsmede van de naam van dit blad binnen 14 dagen ONDER No. L 308 te zenden aan de Directeur van het Gemeentelijk Bureau voor Personeelsvoorziening, Burg. de Monchylein 10, 's-Gravenhage.

*U reageert op
annonces in*

„E.-S.B.”?

★

*Wilt U dat dan steeds
kenbaar maken!*

**Voor vacerende functies
en beschikbare krachten**

*op hoog niveau zijn de
advertentiekolommen van
„Economisch-Statistische
Berichten” het aangewezen
medium:*

1e) Omdat Uw annonce onder de aandacht komt van stafpersoneel in de grote bedrijven.

2e) Omdat Uw annonce wordt gelezen door diegenen, die de zakelijk belangrijke beslissingen nemen, of daarbij van grote invloed zijn.

(vervolg) hoofdstuk worden tussen de bedrijven door niet alleen „Het Taylorisme en het Fayolisme” aan de orde gesteld, maar zelfs enkele „psychologische opwerpen” (blz. 138) welke men tegen het eerstgenoemde „isme” zou kunnen opwerpen. Het hoofdstuk over „Het geld” is bevredigend en niet te lang. Vrijwel geheel terloops wordt opgemerkt dat men het consumptief krediet in principe moet veroordelen (blz. 156). Er wordt weliswaar niet gerept over archaische of neurotische instellingen ten opzichte van het geld en de symbolische betekenis van een en ander maar dat zou, gezien Aula-pocket no. 170 („Geld”) ook een ambivalente dubblure geweest zijn.

We kunnen kort zijn over de drie volgende hoofdstukken (prijsvorming). Men treft erin aan wat men verwacht aan te treffen. Een geknikte afzetcurve wordt gelanceerd en gaat verloren in de ruimte. Daartegenover staat dat er een waaieroligopolie uit de lucht komt vallen. Het ware niet moeilijk op deze wijze door te gaan met de volgende zeven hoofdstukken. Nog één voorbeeld: op blz. 356 verschijnt de welvaartseconomie ten tonele, die echter weer binnen één bladzijde de laan uit wordt gestuurd. Daarmee is echter de welvaartseconomie genoemd en wie erop dóór wil gaan raadplege de bibliografie (waarin gelukkig ook Prof. Hartogs „Toegepaste welvaartseconomie” vermeld wordt).

Het is echter tijd om op te houden met deze detailkritiek. Enerzijds is de gesignaleerde heterogeniteit voldoende in het licht gesteld, anderzijds zou de recensent zodoende teveel de uitstekende kwaliteiten van het boek verbloemen, terwijl hij er juist op wil vertrouwen dat in de kritiek de waardering helder doorklinkt. Met andere woorden: kritiek en waardering vormen een dialectische eenheid. Samenvattend komt het boek van Prof. Van Meerhaeghe ons minder soepel leesbaar voor dan bijv. het recente werk van Dr. J. E. Andriessen („Economie in Theorie en Praktijk”). Wij houden het mede voor een kwestie van smaak, welk van de twee men, voor de keuze staande, zou moeten kiezen. Het een is lichter verteerbaar, het ander ligt wat zwaarder op de maag. De calorische waarden spelen, gegeven het doel van de beide boeken, krijgertje. Waar sommigen melkbrood beleggen met roggebrood, geven anderen de voorkeur aan regerings-wit. Men zou het zo kunnen zeggen: Andriessens boek leent zich beter tot zelfstudie: zijn boek en een docent zijn substituten. Van Meerhaeghe maakt met zijn handboek een docent tot een complementair goed. De keuze lijkt hiermee duidelijker te zijn bepaald.

Men is bij het „Handboek van de Economie” in goede handen. Het is geen Lamme-Goedzak-sfeer die het boek

**HOLLANDSCHE SOCIETEIT
VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.**

A^o 1807

.... meer dan
anderhalve eeuw
levensverzekering

HOOFDKANTOOR
Herengracht 475, Tel. (020) 22 13 22, AMSTERDAM G.
HEAD OFFICE FOR CANADA
Holland Life Building
1130 Bay Street, Tel. WA 5-4511, TORONTO.

84.2.

Leeft met Uw tijd mee! Leest „E.-S.B.”!

**gemeente
enschede**

Bij de afdeling Administratieve Organisatie
en -Techniek van de secretarie kan worden
geplaatst een

JONGE MEDEWERKER

- Taak:** het verrichten van efficiencyonderzoeken op het gebied van de administratieve organisatie. Mede door contacten met de gemeentelijke diensten, bedrijven en instellingen biedt de functie afwisselende werkzaamheden op uiteenlopende terreinen.
- Eisen:** Doctoraal economie, bedrijfseconomische richting met belangstelling voor de bedrijfsorganisatie.
- Salaris:** tot f. 1.007,— per maand, inclusief de huurcompensatie en ongeacht de verhogingen per 1 januari a.s. De inhouding ingevolge de A.O.W. blijft voor rekening van de gemeente.
- Toelagen:** Studiekosten-, premiespaar- en gunstige ziektekostenregeling (I.Z.A.) van toepassing.
- Woning:** T.a.v. **gehuwen:** Aan toewijzing van een woning zal worden medegewerkt. Reiskosten voor wekelijks gezinsbezoek worden vergoed; tegemoetkoming in de pensiekosten 90 pCt. Volledige verhuiskostenvergoeding; 10 pCt. van de bezoldiging voor inrichtingskosten.
- Sollicitatie:** Wie het voornemen heeft te solliciteren wordt verzocht dit binnen een week na het verschijnen van dit blad schriftelijk, met duidelijke vermelding welke functie het betreft, mede te delen aan de Chef van de afdeling Personeelszaken van de gemeentesecretarie. Een sollicitatieformulier zal daarna worden toegezonden.

ademt: daarvoor is het te veeleisend en daarvoor biedt het ook teveel. Ook Uilenspiegelachtige „unforgettable cadenza's" moet men niet teveel zoeken: daarvoor is het te streng. Maar de noviet die zich niet laat ontmoedigen en die daarenboven een vaardige leermeestershand tot wegwijzer heeft — want zonder leiding zou men gemakkelijk moedeloos kunnen worden — hém zal de lectuur van het Handboek zeker geen windeieren leggen en hem valt een extra voordeel toe: het lezen in de taal die Uilenspiegel gebruikt zou hebben, ware hij (excusez le mot) een twintigste eeuwse econoom geweest.

Amsterdam.

Drs. Ch. J. FILET.

1870

N.V. Levensverzekering' Maatschappij

DE NEDERLANDEN VAN 1870

VERZEKERINGEN
voor staf en personeel

reeds voor een groep van 5

LAGERE TARIEVEN
HOGERE KORTINGEN

Herengracht 124-128, Amsterdam C., tel. 62112

Drs. I. van der Zijpp: **Lineaire programmering in het bedrijf.** Serie kwantitatieve bedrijfseconomie, no. 2. H. E. Stenfert Kroese N.V., Leiden 1964, 176 blz., f. 18.

Het opvullen van lacunes in de literatuur is ongetwijfeld het meest gebruikte en ook het enig aanvaardbare argument tot het schrijven van hand- en leerboeken. Over de lacune, welke dit boek wil opvullen, zou men lang kunnen discussiëren. Hoofdzaak is echter dat het boek er al is en dat het onderwerp, de lineaire programmering, de grootste aandacht verdient.

Wie ooit de moeite heeft genomen de befaamde colleges van Prof. Charnes te doorworstelen, zoals die ruim tien jaar geleden te boek werden gesteld, weet ongeveer welke taak Van der Zijpp op zich heeft genomen en wat hem — de lezer — hier te wachten staat. De auteur start namelijk met 50 blz. wiskunde van de bovenste plank. Matrixalgebra, verzamelingen van vectoren en lineaire vergelijkingen worden in hoog tempo opgediend, als gold het onmisbare hulpmiddelen voor de dan volgende uiteenzetting over de Simplexmethode.

Ongetwijfeld biedt deze aanpak de beste *wetenschappelijke* basis, maar het is de vraag of de *geïnteresseerde* leek „in het bedrijf" gelukkig zal zijn met deze uitstalling van voor hem nieuwe begrippen en notaties. Toegegeven, in het voorwoord heeft Prof. De Wolff gesteld, dat dit „geen literatuur is voor diegenen, die met de wiskunde op gespannen voet staan". Maar de afstand van de operationele research-specialist tot „iedere bedrijfsman, die enige belangstelling voor dit vak bezit, en die nog enig begrip heeft van de schoolalgebra" is toch te groot om zò overbrugd te kunnen worden.

De toepassingen van de lineaire programmering in het bedrijf worden in het vierde hoofdstuk aantrekkelijk geëtaleerd, vooral voor zover het de produktiesfeer betreft. Het gegeven verkoopmodel valt minder gelukkig uit, enerzijds omdat de lineaire programmering zich als oplossingsmethode voor dit vraagstuk minder gemakkelijk leent, anderzijds omdat de auteur met zevenmijlslaarzen door de feitelijke marketingproblematiek stapt. Het gecombineerde produktie-afzet-model is dan ook weinig meer geworden dan een juxtapositie van de beide voorgaande modellen. Het voorbeeld van de kunstmestfabriek laat dit duidelijk zien. Wie de vraag naar kunstmest bij voorbaat groter stelt dan de produktieca-

Bij **DE NATIONALE INVESTERINGSBANK (HERSTELBANK) N.V.**

bestaat de mogelijkheid tot plaatsing van een 35- à 40-jarige

ERVAREN ECONOOM

op de afdeling Economisch Onderzoek.

Hij zal als eerste medewerker het hoofd bijstaan in de werkzaamheden van de afdeling, die voor een belangrijk gedeelte bestaan uit het onderzoek van bedrijfstakken (globale marktanalyses, bepaling van de relatieve plaats van een bedrijf in de bedrijfstak e.d.) en het medewerken aan de samenstelling van het jaarverslag.

Sollicitaties te richten tot afdeling Secretariaat, Postbus 380, 's-Gravenhage.

Blijf bij!

*

LEES

E.-S.B.

paciteit zal niet tot zijn verbazing ontdekken, dat geen enkele vraagrestrictie dreigt te worden geschonden. De meest naïeve oplossingstechniek leidt hier sneller dan de Simplex tot de optimale combinatie van activiteiten. Dat neemt niet weg, dat dit model als produktiemodel in zijn eenvoud zeer geslaagd kan worden genoemd. De produktie van zwavelzure ammoniak, kalkammonsalpeter en kalksalpeter uit de grondstoffen ammoniak en zwavelzuur met als halffabrikaat salpeterzuur, is op grond van de exacte technische coëfficiënten dan ook dankbaar illustratiemateriaal.

De laatste paragrafen van het boek behandelen o.m. het meest eenvoudige transportvraagstuk en de dualiteit, d.w.z. de omkeerbaarheid van ieder lineair programmeringsprobleem. Al met al wordt een voortreffelijke beschrijving geboden van de lineaire programmering als theoretisch instrument. Maar de belangstellende leek heeft hieraan vermoedelijk te weinig houvast bij het oplossen van optimumvraagstukken uit zijn dagelijkse praktijk.

Leiden.

Drs. G. J. AYEELTS AVERINK.

Adverteer meer in „E.-S.B.”

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

De ontwikkeling op de geldmarkt wordt zoals bekend, in grote lijnen bepaald door vier factoren, nl. de mutaties in de bankbiljettencirculatie, het beloop van de betalingsbalans, het netto-effect van de financiële transacties van de Staat en ten slotte de monetaire politiek van De Nederlandsche Bank. Naar vrijwel algemene verwachting zou het tekort op de betalingsbalans het gehele jaar een sterk verkrappende invloed hebben, de bankpapiercirculatie zou per saldo eveneens een forse aanval op de kasliquiditeit der banken doen en de Staat zou in het najaar door de inning van de vennootschapsbelasting traditioneel de markt een moeilijke periode bezorgen. De verkrappende factoren zouden derhalve gedurende vrijwel het gehele jaar overheersen en op deze ontwikkeling had men zich ingesteld. Het is echter enigszins anders gelopen.

De bankpapiercirculatie ontwikkelde zich volgens de verwachting. Ook in 1964 heeft de trendmatige uitbreiding per saldo een belangrijke verkrappende factor gevormd. Eind 1963 bevond zich f. 6.308 mln. in omloop, ultimo 1964 f. 6.986 mln., een verschil dus van f. 678 mln. Wat de betalingsbalans betreft bevestigde het verloop van de goud- en deviezenreserve van De Nederlandsche Bank tot 6 juli de verwachting van een tekort. De reserve liep met

Voor
reclame

kan men
te veel
en ook
te weinig
uitgeven

Dé meeste mislukkingen
zijn vaak het
gevolg van het laatste

N.V. Nederlandse Spoorwegen zoekt

*jonge
academici*

ongeacht van welke studierichting doch
met commerciële belangstelling,

ter vervulling van enkele vacatures bij de
Dienst van Economische Zaken.

Deze Dienst verzorgt de werving voor reizigers- en
goederenvervoer in binnen- en buitenland en is in
het algemeen belast met de zorg voor de
ontwikkeling van het vervoer per spoor.

Na een opleidingsperiode, waarin kennis wordt
gemaakt met het gehele bedrijfsgebeuren, volgt
aanstelling bij de acquisitie, dan wel bij de tarief-
of marktonderzoekafdelingen van deze Dienst.

Sollicitatiebrieven worden gaarne ingewacht bij de
Dienst van Personeelzaken, 2e afdeling B,
Moreelsepark, Utrecht.

7

f. 374 mln. terug, zodat ook uit dezen hoofde de markt onder druk kwam te staan. In de tweede helft van het jaar wijzigde zich de situatie. Per saldo namen de internationale liquiditeiten van de Centrale Bank toe, nl. met niet minder dan f. 1.261 mln. Wij zagen het merkwaardige verschijnsel, dat over het gehele jaar de officiële goud- en deviezenvoorraad is gestegen, nl. met f. 887 mln., niettegenstaande wij toch moeten aannemen, dat de betalingsbalans over deze periode een tekort heeft laten zien.

Afgescheiden van de invloed van de Staat en de trekkingen van het I.M.F. op de officiële reserve moet het bankwezen grote bedragen aan valuta aan De Nederlandsche Bank hebben afgedragen, daarmede de kasliquiditeit versterkende. Een belangrijke invloed is van de zwakke positie van het pond uitgegaan, waardoor in Londen aangehouden sterlingtegoeden van particuliere ondernemingen naar Amsterdam zijn overgebracht. Het is mogelijk, dat uit hoofde van de betalingsbalans in de tweede helft van het jaar liquiditeiten ons land zijn binnen gestroomd. De afdracht van valuta aan De Nederlandsche Bank door de banken was voor een deel gevolg van de repatriëring van buitenlandse uitzettingen dezer instellingen.

Dit laatste hield verband met de invloed van de derde hierboven genoemde factor, de financiële transacties van de Staat. In de eerste zeven maanden van 1964 heeft het Rijk zijn tegoed bij de Centrale Bank geheel moeten ge-

bruiken en bovendien op 27 juli zelfs een renteloos voorschot moeten opnemen. Het ging in totaal om f. 1.095 mln. Deze sterk verruimende factor heeft de verkrappende invloed van de stijgende bankbiljettencirculatie en van de aankoop van deviezen door de banken bij De Nederlandsche Bank gecompenseerd. Over het gehele eerste tijdvak bestond daarom per saldo een evenwicht. Dit blijkt ook uit het gebruik, dat de markt van de kredietfaciliteiten van de Centrale Bank heeft gemaakt. Dit is slechts enkele malen van betekenis geweest, vooral in de week eindigende 20 juli, toen de geldmarktinstellingen f. 209 mln. krediet hadden opgenomen, tegen normaal f. 5 à f. 10 mln. De traditioneel zeer sterke uitbreiding van de bankpapieromloop in verband met de vakantie en de voorbereidingen voor de storting op de staatslening op 3 augustus zijn de oorzaken geweest.

In de tweede helft van het jaar heeft de Staat, zoals gebruikelijk, grote bedragen aan de markt onttrokken, zoals reeds gezegd als gevolg van de betaling van de vennootschapsbelasting eind september en in oktober. Het rijks-saldo bij De Nederlandsche Bank steeg van nihil tot f. 562 mln. eind 1964. De hierboven reeds gemelde omslag in de beweging van de deviezenvoorraad zorgde voor een compenserende invloed.

De Nederlandsche Bank heeft de monetaire politiek dit jaar gericht op de kredietcontrole. Van de kasreserveregeling

DE DIRECTIE VAN EEN VAN DE GROOTSTE ONDERNEMINGEN IN HET ZUIDEN VAN HET LAND

zoekt een

ORGANISATIE-DESKUNDIGE INGENIEUR OF ECONOOM

Als naaste medewerker van de Fabrieksdirectie zal hij richtlijnen moeten ontwikkelen ter voortdurende verhoging van de efficiency. Het accent valt in deze taak meer op het bedrijfseconomische- dan op het specifiek technische aspect. Naast een uitgebreide bedrijfskennis wordt van de hier gezochte deskundige in het bijzonder verwacht:

Kennis van de kostprijs-opbouw, procesanalyse, planning-methoden, voorraad-politiek en arbeids- en beloningstechnieken.

Het werk van de stafafdelingen arbeidstechniek in de verschillende fabrieken zal hij moeten coördineren en verder ontwikkelen.

Deze goed gehonoreerde functie, die een uitgebreid arbeidsveld biedt, kan slechts succesvol vervuld worden door iemand die, hetzij als extern adviseur, hetzij binnen een onderneming een ruime ervaring heeft verkregen.

Geïnteresseerden kunnen zich ter nadere oriëntatie, respectievelijk sollicitatie richten tot Drs. R. R. M. Lyppens, van het

**GEMEENSCHAPPELIJK INSTITUUT VOOR TOEGEPASTE
PSYCHOLOGIE - WILHELMINAPARK 25 - TILBURG**

is in het geheel geen gebruik gemaakt en open-marktoperaties in de vorm van stalling kwam slechts een enkele maal voor. De banken zagen geen kans binnen de periodiek herziene norm der kredietrestrictie te blijven, zodat sedert 15 januari 1964 een verplicht deposito moest worden aangehouden. Dit bedroeg aanvankelijk f. 42 mln. Het schommelde enigszins, doch had de tendentie steeds hoger te worden. In de periode 15 november - 15 december werd met f. 233 mln. een hoogtepunt bereikt. Het behoeft geen betoog, dat dit deposito de kasliquiditeit van de banken heeft verminderd en dus op de geldmarkt een verkrappend effect heeft gehad.

Het is begrijpelijk, dat de banken niet in staat zijn geweest beneden het kredietplafond te blijven. Dit wordt door De Nederlandsche Bank bepaald aan de hand van de stijging van het reëel nationaal inkomen. De liquiditeitsbehoefte van het bedrijfsleven echter staat in verband met het nominaal inkomen en dit is als gevolg van de prijsstijging sterker toegenomen dan het reëel inkomen. Al zijn de banken bij de verstrekking van nieuwe kredieten zeker terughoudend geweest, de cliënten hebben om niet in liquiditeitsmoeilijkheden te komen in groter mate van de bestaande kredietlimites gebruik gemaakt. Beziet men de gang van zaken in het tweede halfjaar, dan kan men niet zeggen, dat de overschrijding van het kredietplafond ernstige nadelen heeft medegebracht.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	30 dec. 1963	H. & L. 1964	30 dec. 1964
Algemeen	392	419 — 393	405
Intern. concerns	548	598 — 553	568
Industrie	341	357 — 327	355
Scheepvaart	153	161 — 133	146
Banken en verzekering	232	249 — 223	236
Handel enz.	165	175 — 156	170

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.			
Kon. Petroleum	f. 147,50 a)		f. 157,30
Philips G.B.	f. 148,30		f. 152,—
Unilever	f. 138,90		f. 141,40
Expl. Mij. Scheveningen	398		225
A.K.U.	526		507
Hoogovens, n.r.c.	564½		568
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	775		960
Nationale-Nederlanden, c.	870		785
Zwanenberg-Organon	900		1.049
Robeco	f. 227		f. 230
New York.			
Dow Jones Industrials	760		874 d)
Rentestand.			
Langl. staatsobl. b)	4,71		5,34 e)
Aand.: internationales b)	3,15 c)		3,45 e)
lokales b)	3,66 c)		3,40 e)
Disconto driemaands schatkist- papier	2½		

a) Gecorrigeerd in verband met bonus.

b) Bron: Veertiendaags Beursoverzicht Amsterdamsche Bank.

c) 19 december 1963.

d) 31 december.

e) 18 december.

C. D. JONGMAN.

RIJKSPOSTSPAARBANK

Bij de Centrale Administratie van de Rijkspostspaarbank, gevestigd te Amsterdam, bestaat gelegenheid tot plaatsing van

enkele bedrijfseconomen

De te verrichten werkzaamheden zullen onder meer omvatten:

Het onderzoek ter voorbereiding van wijzigingen in de organisatie en administratie, die het gevolg zijn van de verder voortschrijdende administratieve automatisering.

De bovengenoemde staf-werkzaamheden zullen worden verricht onder leiding van en in nauw overleg met de directie van het bedrijf.

Gegadigden dienen in het bezit te zijn van het doctoraal-diploma in de economie in de bedrijfs-economische studie-richting. Enige praktische ervaring in de aanpak van organisatie-werk zal op prijs worden gesteld. Leeftijd tot 35 jaar.

Zij, die aan bovengenoemde eisen voldoen, zullen bij indiensttreding in een speciaal voor academici gunstige salarisschaal worden opgenomen.

Geïnteresseerden worden uitgenodigd hun schriftelijke sollicitaties met vermelding van opleiding, levensloop, e.d. - vergezeld van een recente pasfoto - te richten aan de directie van de Rijkspostspaarbank, Van Baerlestraat 27 te Amsterdam-Z.

BEHOEFT UW STAF UITBREIDING?

Verzuimt dan niet
E.-S.B. voor Uw
oproep in te
schakelen.

E.-S.B. biedt U
een grote
trefzekerheid,
óók bij aspirant-
leidinggevende
functionarissen
in de commerciële,
administratieve
of aanverwante
sectoren.

★

**Advertentie-
afdeling E.-S.B.
Postbus 42
Schiedam**

Bij de Algemene Bank Nederland bestaan nieuwe mogelijkheden voor

economen

Wij zoeken voor onze Economische Afdeling enige medewerkers die met een van de volgende taken zullen worden belast:

- bestudering van financiële en economische vraagstukken
- verzorging van economische publikaties

Er is plaats, zowel voor hen die al ervaring in het bedrijfsleven hebben opgedaan, als voor hen die hun studie pas hebben voltooid. Zij die beschikken over voldoende belangstelling, kennis en gevoel voor de praktijk, kunnen verzekerd zijn van een interessante werkring met goede vooruitzichten.

Brieven richten aan: afdeling Personeelzaken, Vijzelstraat 20, Amsterdam.

Algemene Bank Nederland

(Nederlandsche Handel-Maatschappij - De Twentsche Bank)

Op het te 's-Gravenhage gevestigde **Secretariaat van een Vereniging van Fabrikanten** in de sector van de voedingsmiddelenindustrie is plaats voor een

ADJUNCT-SECRETARIS

De taak die vervuld moet worden is zeer veelzijdig; gewenst is een zekere bekendheid met o.m.:

- de industriële aspecten van de landbouwpolitiek
- loon- en prijsbeleidsvraagstukken
- E.E.G.-zaken

De verenigingswerkzaamheden liggen in belangrijke mate op het aanrakingsvlak tussen overheid en bedrijfsleven.

De gedachten gaan uit naar een

JURIST of ECONOMOOM

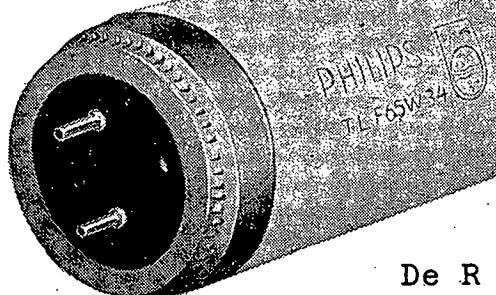
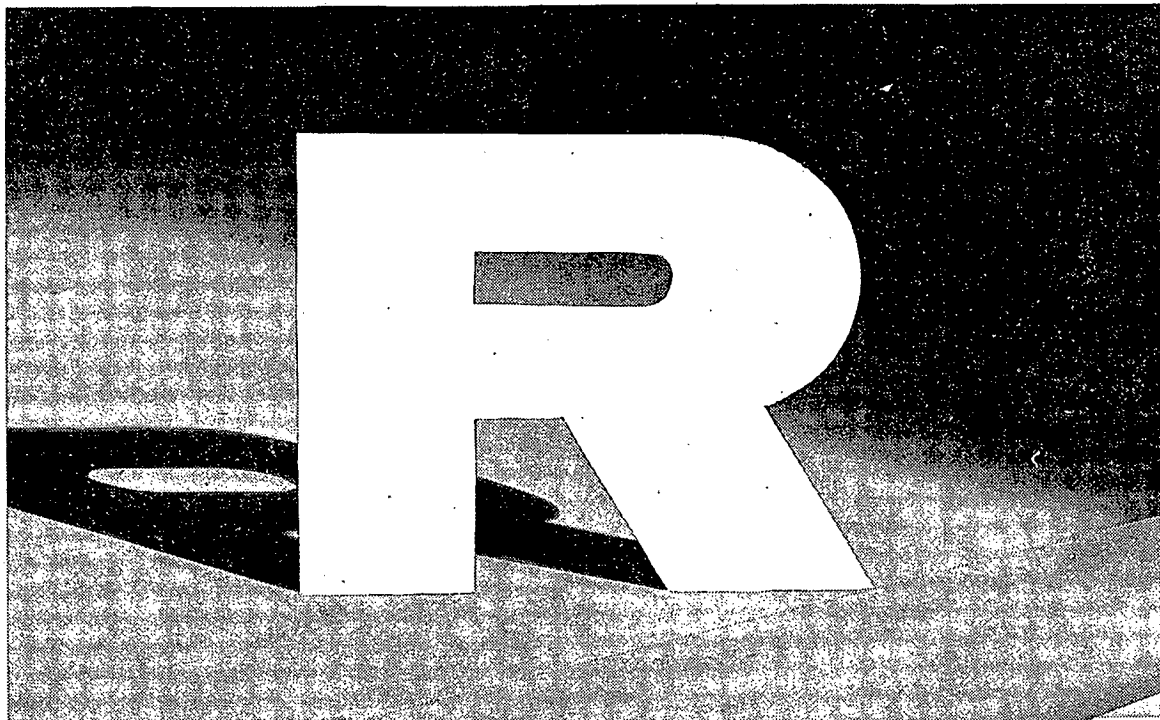
Met het oog op de aard der werkzaamheden bestaat voorkeur voor een jurist.

Brieven met uitvoerige gegevens en recente pasfoto onder letter MG te richten aan:

Mr. H. LUIJK, ORGANISATIE-ADVISEUR
LANDGOED DUINRELL, WASSENAAR

Discretie verzekerd.

Telefonisch worden geen inlichtingen verstrekt.

De R van Rendement:

van doorslaggevend belang voor uw bedrijfsverlichting

Ieder weet, dat een hoog rendement ook voor bedrijfsverlichting van groot belang is. Maar het is lang niet ieder bekend, dat de juiste onderlinge afstemming van „TL” lampen, armaturen, voorschakelapparaten en starters hierin een grote rol speelt. Ontwerp, fabricage en toepassing van elk van deze onderdelen moeten daarom uitgekiend zijn ten opzichte van elkaar. Ten gunste van het rendement.

Zeker - de beoordeling van het rendement is niet ieders werk. Philips bedrijfsverlichting geeft echter zekerheid van een hoog rendement

Philips „TL” verlichting voldoet aan AL deze eisen:

- **Hoog rendement** door aan elkaar aangepaste constructie van lampen, armaturen en voorschakelapparaten.
- **Blijvend goede lichtopbrengst** door juiste samenstelling en korrelgrootte van het fluorescentiepoeder
- **Grote bedrijfszekerheid** door precieze elektrodenconstructie en materiaalkeuze
- **Minimale wattverliezen** door exacte dimensionering van de voorschakelapparatuur
- **Volkomen aanpassing** aan elke bedrijfs-situatie door weldoordachte differentiatie

Het bijzonder instructieve boekje „Praktische wenken voor Bedrijfsverlichting” is ook voor uw bedrijf gemaakt. Het wordt u per omgaande toegezonden na aanvraag bij Philips Nederland n.v., Afd. Bedrijfsverlichting 6, Eindhoven.

PHILIPS

BEDRIJFSVERLICHTING

43030

KWANTITEIT of KWALITEIT?

Wanneer het U vooral om de kwantiteit van de reacties op door Uw onderneming geplaatste personeelsannonces gaat, dan menen wij er goed aan te doen U tevoren te moeten afraden deze annonces in „E.-S.B.” te plaatsen. Honderden reacties voorspellen wij U beslist niet.

Wilt U echter een indruk hebben van de kwaliteit van de binnenvolgende reacties, dan zal het U interesseren dat talrijke grote ondernemingen regelmatig „E.-S.B.” inschakelen als medium voor het oproepen van functionarissen op hoog niveau. De ervaring leert deze bedrijven namelijk dat een oproep in „E.-S.B.” geplaatst, een prima selectie van het aantal reacties betekent, hetgeen een niet onbelangrijke aanwijzing is wat betreft het „aanbod”.

Zoekt U het in de kwaliteit van de reacties op Uw personeelsannonces, dan geven wij U ernstig in overweging om „E.-S.B.” als medium in te schakelen.

Advertentie-afdeling
Postbus 42 — Schiedam

VEKEMANS en BERK ACCOUNTANTS (leden N.I.v.A.)

's-Gravenhage | Amsterdam
Nijmegen | Zwolle

vragen voor hun vestigingen te 's Gravenhage en Nijmegen

TWEE DOCTORANDI in de bedrijfseconomie

Aan ambitieuze mensen die de academische accountants-opleiding volgen, bieden wij een interessante werkring, die de gelegenheid opent tijdens de studie praktische ervaring op te doen op een kantoor met een veelzijdige kring van relaties.

Behalve tijd voor het volgen van de colleges, wordt een vergoeding gegeven voor studie- en reiskosten.

Geïnteresseerden kunnen zich, onder opgave van personalia, schriftelijk wenden tot de heer J. Voorhorst, Koninginnegracht 49 te 's Gravenhage, die in een persoonlijk gesprek gaarne nadere inlichtingen zal verstrekken.

GEMEENTE ROTTERDAM

Op de afdeling **HANDEL, VERKEER EN INDUSTRIE** van het Havenbedrijf kan een

wetenschappelijk medewerker

worden geplaatst met academische opleiding in de economische wetenschappen.

Taak: In het bijzonder het verrichten van economische onderzoeken.

Salaris: Afhankelijk van leeftijd, ervaring en opleiding vindt indeling plaats in de rang van hoofdcommies of administratief hoofdambtenaar.

Salarisgrenzen van f 852,- tot f 1477,- per maand exclusief de huurcompensatie ad 5,3%.

Per 1 januari 1965 vindt salarisherziening plaats.

De premie A.O.W./A.W.W. komt voor rekening van de gemeente.

Verplaatsingskosten enz.: De Verordening inzake vergoeding van reis-, pension- en verhuiskosten is van toepassing. Voor het verkrijgen van een woning kan ruime medewerking worden verleend.

Sollicitaties: Uitvoerige sollicitaties binnen 14 dagen te zenden aan de chef van het bureau Personeelvoorziening, kamer 331, stadhuis, Rotterdam onder no. 710.

I.C.T SERIE 1900 ONTNEEMT HET RISICO-ELEMENT AAN DE COMPUTER-KEUZE

Welke ontwikkelingen de computer-techniek ook nog te zien zal geven in de toekomst, het zullen ontwikkelingen zijn van de I.C.T Serie 1900 van vandaag. Elke component van deze Serie past op elke component, op die van vandaag, maar ook op die van de toekomst. Hiermede is aferekend met het risico der economische veroudering. Daarom is de I.C.T Serie 1900 een gezonde investering op lange termijn.

I.C.T (International Computers and Tabulators Limited) is op het terrein der informatie-verwerking de tweede in grootte in de vrije wereld. I.C.T Nederland N.V. — onder directie van Ruys' Handelsvereniging N.V. — is de Nederlandse vestiging van dit wereldconcern.

I.C.T SERIE 1900

I.C.T NEDERLAND N.V. LANGE VOORHOUT 17 'S-GRAVENHAGE TELEFOON 070-184160.

Zeven verschillende processors: cyclustijd variërend van 1,1 tot 6 microseconde, kerngeheugen capaciteit van 4096 tot 262.144-woorden à 24 bits.

Een I.C.T 1004 data processor kan worden gekoppeld aan de I.C.T Serie 1900.

INPUT

document-lezer
leest en sorteert 1800 documenten/min.
kaartlezers
300 of 900 kaarten/min.
papierbandlezers
300 of 1000 tekens/sec.
schrijfmachine
toetsenbord voor display-unit.

OUTPUT

printers 300, 600 of 1350 regels/min.
kaartpompers 350 of 100 kaarten/min.
papierbandpompers
110 tekens/sec.
schrijfmachine
twee typen display-units
graph-plotter

GEHEUGEN

magneetbandsystemen
20,8, 41,7, 60 of 96 KC/sec.
trommelgeheugens 32.768, 131.072 of 524.288 woorden elk
schijfgeheugen specificeerbaar van 31 tot 126 miljoen tekens
verwisselbaar schijfgeheugen 4.032.000 tekens per set
magnetisch kaartgeheugen maximum capaciteit 5,4 miljard tekens.

Aansluitmogelijkheden voor data transmissie via telex en telefoon. Koppelingmogelijkheid van meerdere processors onderling.

Sluit uw verzekering bij de

Algemeene Friesche Levensverzekering-Maatschappij

VEREENIGING VAN LEVENSVZERKERING EN LIJFRENTÉ

„De Groot-Noordhollandsche van 1845”

Algemeene Friesche Schadeverzekering-Maatschappij N.V.

LEEWARDEN, BURMANIAHUIS

AMSTERDAM, VAN BRIENENHUIS

ROTTERDAM - DEN HAAG - UTRECHT - GRONINGEN - HENGELÓ - HAARLEM - ARNHEM

Efficiency

bespoedigt

Uw contacten
met gegadigden

★

Indien

Uw telefoonnummer

in Uw annonce

moet worden

opgenomen,

vermeld dan

tevens het

NETNUMMER

VEKEMANS en BERK

ACCOUNTANTS (leden N.I.v.A.)

's-Gravenhage | Amsterdam
Nijmegen | Zwolle

vragen voor hun kantoor te 's-Gravenhage een

JONG JURIST

Aan een ambitieuze kracht, die de post-doctorale studie voor belastingconsulent wil volgen en die bijzondere belangstelling heeft voor het vennootschapsrecht, bieden wij een interessante werkkring, welke de gelegenheid opent tijdens de studie, onder leiding van een ervaren belastingdeskundige, praktische ervaring op te doen op een kantoor met een veelzijdige kring van relaties.

Behalve tijd voor het volgen van colleges, wordt een vergoeding gegeven voor studie- en reiskosten.

Ook zij die binnenkort hopen af te studeren kunnen solliciteren.

Brieven te richten aan het kantooradres Koninginnegracht 49, 's-Gravenhage.